

Pensionskassen PenSam

Jørgen Knudsens Vej 2

3520 Farum

CVR-nr. 24 25 55 49

Årsrapport for 2017

Indholdsfortegnelse

Pension på dagsordenen	2
Ledelsesberetning	
Strategi 2020.....	3
Om Pensionskassen PenSam	4
Resultat, solvens og kapitalgrundlag	6
Selskabsledelse og organisation	10
Samfundsansvar	12
Ledelse, revision og ansvarshavende aktuar.....	14
Ledelseshverv mv.	15
Årsregnskabet	
Ledelsespåtegning.....	16
Den interne revisions revisionspåtegning	17
Den uafhængige revisors revisionspåtegning.....	19
Resultatopgørelse.....	23
Balance	24
Egenkapitalopgørelse	26
Noter	27

Pension på dagsordenen

Danskernes pensioner var højt på den politiske dagsorden i 2017. Det har sat sit præg på PenSam's arbejde. For når vi skal skabe værdi for vores kunder, gælder det ikke mindst, når rammelovgivningen for pensionsområdet bliver ændret.

På de indre linjer blev 2017 året, hvor den samlede 2020-strategi for PenSam for alvor fik luft under vingerne. Grundlæggende handler den om, at vi arbejder med PenSam som en samlet helhed, når vi indretter os for at levere gode løsninger til vores kunder med en rationel og effektiv administration.

Pensionskassen PenSam er en afviklingskasse, der ikke har modtaget indbetalinger siden 1990. Der er derfor igangsat et arbejde med at samle pensionsaktiviteterne i Pensionskassen PenSam med PenSam Liv, hvor hovedparten af kunderne tillige har en pensionsordning.

For pensionskassen har resultaterne været tilfredsstillende i 2017 i lyset af risikoprofilen. På bundlinjen betyder det et samlet afkast svarende til 3,7%. Det sker i et år, hvor vi har bibeholdt omkostningsniveauet takket være en mere rationel indretning. Da der bliver færre medlemmer i pensionskassen stiger omkostningerne for det enkelte medlem dog en smule.

Endelig blev det også i 2017, at der for alvor blev tændt op under de sociale digitale medier. Det skete ikke mindst på Facebook, hvor vi med over 15.000 følgere blev Danmarks største arbejdsmarkedspensionsselskab på denne platform, og hver dag får meget ud af den direkte dialog med vores kunder.

Kunderne kvitterede for den samlede indsats, da de i efteråret sendte os af sted som "årets højdespringer" på branchens image-måling.

I 2018 vil vi fortsætte den gode dialog med vores kunder – både digitalt og "i virkeligheden".

Torsten Fels
Adm. direktør

Ledelsesberetning

Strategi 2020

Bestyrelsen fastlagde i efteråret 2016 strategien for perioden frem til 2020.

Strategien har fokus på og ambition for helheden i forretningen og fastlægger dermed rammen om de fremadrettede aktiviteter i pensionskassen.

Retningen for arbejdet i de kommende år er sat med kundeløftet: "Vi er pensionselskabet, du kan regne med, og som altid er der, når du har brug for det". Løftet understreger, at PenSam først og fremmest er et arbejdsmarkedspensionselskab.

Pensionerne er kerneforretningen og det bærende i kunderelationen. Bank- og forsikringsprodukter er tilvalgte forretningsområder i koncernen, der tilbyder attraktive individuelle produkter og varetager opgaver på vegne af pensionsforretningen.

Kundeløftet er også udtryk for PenSam's ambition for den enkelte kundes opfattelse og oplevelse af PenSam. Kunderne kan regne med, at pensionerne forvaltes tilfredsstillende, og at vi er der for kunderne i de særligt vigtige livssituationer, hvor behovet opstår ved alderspensionering, førtidspensionering, alvorlig sygdom og dødsfald. Vores fokus på effektive forebyggelses- og fastholdelsestiltag skal være integreret i dialogen ved sygdom.

Om Pensionskassen PenSam

Pensionskassens formål er at sikre de bedst mulige løsninger til sine ca. 48.000 medlemmer ved alderspensionering, alvorlig sygdom eller død.

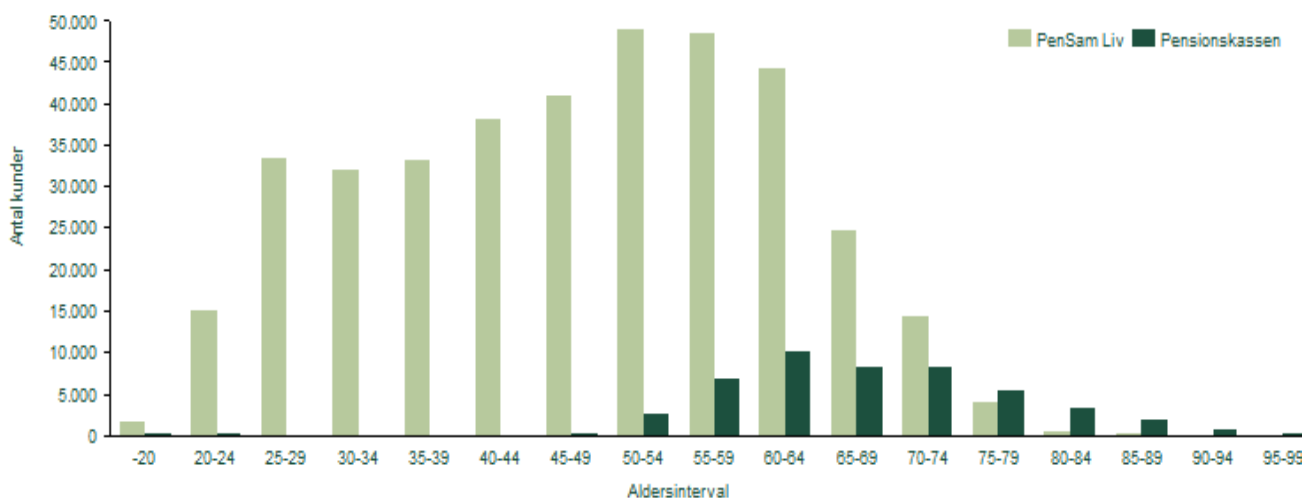
I dag er pensionskassen en afviklingskasse. Der er således ikke optaget nye medlemmer i pensionskassen siden udgangen af 1990, hvor alle indbetalinger af pensionsbidrag til pensionskassen også ophørte. Alle efterfølgende indbetalinger er foretaget til en pensionsordning i PenSam Liv.

Ud af de 48.000 medlemmer har ca. 90% af pensionskassens medlemmer således også en pensionsordning i PenSam Liv. De får eller vil få udbetalt deres pensionsydelse fra PenSam Liv og pensionskassen.

Gennemsnitsalderen i pensionskassen er nu 67 år, og 70% af medlemmerne får udbetalt en månedlig pension. Denne andel vil stige løbende. Antallet af medlemmer falder med ca. 1.000 årligt.

Bestyrelsen drøfter derfor, hvordan aktiviteterne i rette tid kan integreres med PenSam Liv, hvor hovedparten af pensionskassens medlemmer tillige er kunder.

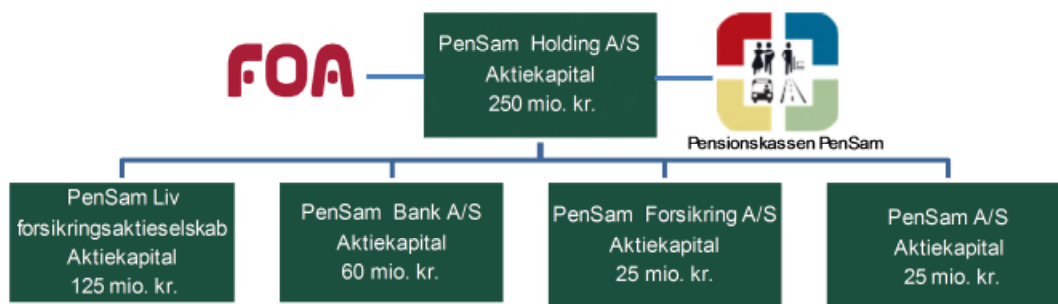
Aldersfordeling PenSam Liv og Pensionskassen PenSam

PenSam gruppen

Pensionskassen PenSam er en del af PenSam gruppen. Pensionskassen ejer B-aktierne i PenSam Holding A/S, mens A-aktierne ejes af FOA.

Organisationsstrukturen fremgår af figuren nedenfor.

Kapitalforeningen PenSam Invest er ejet 100% af PenSam gruppen, og benyttes til PenSam's outsourcete investeringer.

Resultat, solvens og kapitalgrundlag

Årets resultat

I 2017 har pensionskassen bidraget til medlemmernes privatøkonomi med samlede udbetalinger på 941 mio. kr.

Pensionskassens resultat før skat er på -453 mio. kr. mod et resultat før skat i 2016 på 154 mio. kr.

Det negative resultat dækker over en udlodning fra egenkapitalen til de kollektive bonuspotentialer på 578 mio. kr. Udlodningen er besluttet som følge af, at pensionskassen er under afvikling, og de overskydende midler i egenkapitalen derfor kan udloddes løbende i takt med afviklingen og komme pensionskassens medlemmer til gode i form af forhøjelser af pensionerne.

Resultatet er i forhold til de forventninger, som er udmeldt i halvårsrapporten, påvirket af udlodningen fra egenkapitalen og anses som tilfredsstillende.

Årets resultat overføres til egenkapitalen.

For 2018 har bestyrelsen fastsat høje kontorenter på mellem 8,3% og 11,8% før skat. Det skyldes både de gode investeringsafkast og hensynet til at udlodde tidligere års opsparet overskud til medlemmerne.

Realiseret resultat og dets fordeling

Det realiserede resultat er udtryk for over- eller underskud i perioden. Det realiserede resultat skal fordeles imellem pensionskassens egenkapital og pensionskassens medlemmer efter principper fastlagt af bestyrelsen og anmeldt til Finanstilsynet. Principperne skal endvidere overholde reglerne om kontribution samt sikre en rimelig fordeling af resultatet.

Et positivt realiseret resultat øger bonuspotentialerne og derved muligheden for at give medlemmerne bonus.

Årets samlede realiserede resultat udgør 747 mio. kr. Sammen med udlodningen på 578 mio. kr. giver dette anledning til, at medlemmerne modtager i alt 1.200 mio. kr. Egenkapitalens andel af investeringsafkastet udgør 125 mio. kr., så resultatet til egenkapitalen udgør sammen med den efterfølgende udlodning -453 mio. kr. De 1.200 mio. kr. til medlem-

merne er fordelt med 1.184 mio. kr. til kollektivt bonuspotentialer og 16 mio. kr. til overskudskapital.

Egenkapitalen og overskudskapitalen har ultimo 2017 skyggekonti på 3 mio. kr. mod 4 mio. kr. ultimo 2016.

Udlodningen fra egenkapitalen på 578 mio. kr. før skat forøger de kollektive bonuspotentialer med 490 mio. kr. efter skat. Heraf henføres de 400 mio. kr. til de kollektive bonuspotentialer vedrørende rente, og de 90 mio. kr. kan henføres til de kollektive bonuspotentialer vedrørende omkostninger.

Der har herefter været tilstrækkelige kollektive bonuspotentialer vedrørende omkostninger til at dække negativt realiseret resultat vedrørende omkostninger.

Bonus

Forrentningen udgør 551 mio. kr., inklusive tildelt rentebonus, hvilket medfører, at alle medlemmer i 2017 har fået en forrentning på mellem 5,0% og 11,8% før skat.

Pensionshensættelser

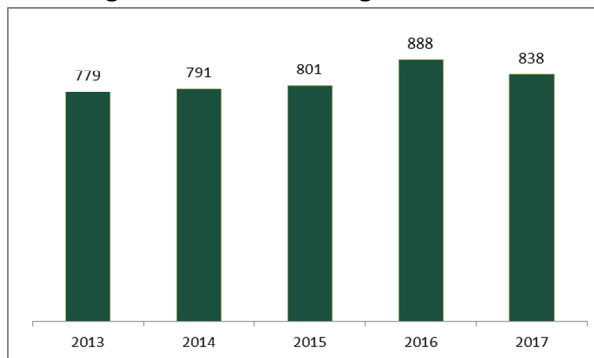
Pensionshensættelserne er steget fra 21.296 mio. kr. i 2016 til 21.449 mio. kr. i 2017, hvilket bl.a. skyldes udlodningen fra egenkapitalen.

Den retrospektive hensættelse er faldet med 381 mio. kr., hvilket skyldes, at pensionskassen er en afviklingskasse.

Pensionsydelse

Der er udbetalt pensionsydelse for 941 mio. kr., hvilket er et fald på 102 mio. kr. i forhold til 2016. De løbende pensionsudbetalinger er faldet med 51 mio. kr. til 838 mio. kr. i 2017. Antallet af pensionister er steget med 180 i løbet af året.

Udvikling i løbende udbetalinger – mio. kr.

Der er medio 2016 udbetalt en ekstraordinær måneds pension til medlemmerne. Udviklingen derudover afspejler den forventede stigning i antallet af pensionister.

Omkostninger

Administrationsomkostningerne udgør 24,9 mio. kr., hvilket er på et lidt højere niveau end sidste år.

Omkostninger pr. medlem er steget fra 472 kr. i 2016 til 518 kr. i 2017. Stigningen skyldes højere administrationsomkostninger end året før, men primært fald i antal medlemmer.

Omkostninger i kr. pr. medlem

Kr.	2013	2014	2015	2016	2017
Pensionskassen PenSam	508	485	494	472	518

Pensionskassen har en administrationsaftale med PenSam A/S om levering af administrations- og forvaltningsopgaver, som PenSam A/S leverer til pensionskassen og de øvrige selskaber i PenSam gruppen.

Der er fokus på at holde omkostningsniveauet nede, og derfor gennemføres der løbende effektiviseringer. En del af dette er den strategiske beslutning om outsourcing af IT-drift og udvikling til KMD.

Implementering af en industriløsning for IT-forsikringsystemer mv. vil over de kommende år være medvirkende til at fastholde omkostningsniveauet.

Administrationsydelse til pensionskassen pålægges moms i henhold til den hidtil gældende fortolkning af momslovgivningen. Pensionskassen har overfor SKAT rejst et tilbagesøgningskrav, jf. note 14 "Eventualaktiver".

Omkostningerne til formueforvaltning er faldet i forhold til sidste år.

Omkostninger til eksterne formueforvaltere fremgår ikke direkte af resultatopgørelsen, men fratrækkes i investeringsafkastet. Disse omkostninger fremgår af en årlig redegørelse om Årlige Omkostninger i Kroner (ÅOK), som offentliggøres på www.pensam.dk

Aktiver

De samlede aktiver i pensionskassen udgør 27 mia. kr. ultimo 2017. Dette er et fald på 1 mia. kr. i forhold til sidste år, hvilket er forventeligt grundet stigende pensionsudbetalinger.

Investeringsafkast

Pensionskassen har opnået et afkast inkl. rentefordækning på 0,9 mia. kr. før pensionsafkastskat. Afkastet svarer til et afkast på 3,7% før skat. Alle pensionskassens aktivklasser har bidraget positivt til det samlede investeringsresultat, og der er opnået et merafkast i forhold til benchmark.

Afkastet er et resultat af den aktive investeringsstrategi. Pensionskassen har ligeledes en beholdning af rentefordækningsinstrumenter. Disse har påvirket afkastet negativt i 2017.

Pensionskassen har tre kontributionsgrupper opdelt på medlemsgrupperne

- sygehjælpere, beskæftigelsesvejledere, plejere og plejehjemsassistenter
- portører
- trafikfunktionærer og amtsvejmænd m.fl.

Investeringsstrategien fastlægges med fokus på opnåelse af et konkurrencedygtigt afkast og med en god balance mellem afkast og risiko.

Investeringerne spredes på forskellige aktivklasser, så der sikres en fornuftig balance i porteføljen, og at påvirkningen af enkelte risici, eksempelvis aktiekursfald, reduceres.

Pensionskassen har investeringer i aktivklasserne aktier, obligationer og alternative investeringer.

Der er fastsat en særskilt investeringsstrategi for hver kontributionsgruppe, som afspejler kapitalforholdene i de enkelte grupper.

Afkast i 2017 og udvikling de seneste 5 år ses i nedenstående oversigt.

Afkast tidsvægtet inkl. renteafdækning

%	2013	2014	2015	2016	2017
Sygehjælpere m. fl.	0,6	16,9	3,2	8,3	3,7
Portører	3,9	16,8	3,2	9,8	5,4
Trafikfunktionærer og amtsvejtmænd m.fl.	1,9	15,7	2,9	8,4	3,9

Afkast tidsvægtet ekskl. renteafdækning

%	2013	2014	2015	2016	2017
Sygehjælpere m. fl.	0,6	16,9	3,2	8,3	4,3
Portører	3,9	16,8	3,2	9,8	5,9
Trafikfunktionærer og amtsvejtmænd m.fl.	1,9	15,7	2,9	8,4	4,2

Portørerne har opnået det højeste afkast i den femårige periode. Dette skyldes, at portørerne har de bedste muligheder for at påtage sig risici, idet de har opbygget højere reserver – og det har i perioden givet et merafkast.

Opgørelse af solvenskapitalkrav

Solvenskapitalkravet beregnes efter standardmodellen og en partiel intern model for levetid. Sidstnævnte har pensionskassen søgt om og fået godkendelse til at anvende af Finanstilsynet.

Modellen er udviklet, idet EU's standardmetode for solvensbehov vedrørende levetidsrisiko ikke harmonerer med de danske krav i forhold til hensættelser under tilsynets levetidsbenchmark.

Specifikation af solvenskapitalkravet

Specifikation af solvenskapitalkravet Mio. kr.	2017	2016
Risiko for længere levetid	591,6	652,0
Øvrige risici	78,2	136,0
Forsikrings- og omkostningsrisici, i alt	611,7	696,2
Markeds- og modpartsrisici, i alt	3.124,1	3.443,6
Operationelle og strategiske risici, i alt	95,3	64,2
Samlede risici	3.850,6	4.248,9
Diversifikation	-419,6	-470,6
Samlet tabspotentiale	3.431,0	3.778,3
Dækning af bonuspotentialer	-2.485,6	-1.687,3
Solvenskapitalkrav	945,4	2.091,0
Solvensdækning i %	433,0%	215,3%

Solvenskapitalgrundlaget består af pensionskassens egenkapital og overskudskapital.

Regnskabsmæssige skøn samt usikkerheder ved indregning og måling

Ved udarbejdelse af årsrapporten foretages der i forbindelse med indregning og måling af visse regnskabsposter en vurdering, som omfatter skøn, som er behæftet med en vis usikkerhed.

Der henvises til afsnittet 'Regnskabsmæssige skøn samt usikkerheder ved indregning og måling' under 'Anvendt regnskabspraksis', hvor der er foretaget en særskilt beskrivelse af principper og metoder for fastsættelse af værdierne på de nævnte regnskabsposter. Endvidere er de væsentligste usikkerheder ved måling beskrevet.

Under 'Følsomhedsoplysninger' vises endvidere usikkerheden ved renteændringer, fald i aktiernes og ejendommenes værdi samt påvirkningen ved ændring i vurderingen af dødelighed og invaliditetshyppighed.

Begivenheder efter balancedagen

Der er i tiden fra 31. december 2017 til årsrapportens underskrivelse ikke indtruffet forhold, som efter ledelsens opfattelse har væsentlig påvirkning på pensionskassens økonomiske stilling.

Forventninger til 2018

Pensionskassens regnskabsmæssige resultat og udviklingen i kundernes bonuspotentialer er generelt meget afhængig af udviklingen i investeringsafkastet.

Det er forventningen, at investeringsafkastet i 2018 vil være positivt, men beskedent.

Finanstilsynet har oplyst, at man ved opdatering af levetidsbenchmarket, der anvendes ved opgørelse af pensionskassens hensættelser fra 2018, ændrer på estimationen af de forventede fremtidige levetidsforbedringer, så der anvendes en dataperiode på 20 år i stedet for den nuværende periode på 30 år.

Det forventes, at denne ændring vil medføre en stigning i hensættelserne i størrelsesordenen 250 mio. kr., hvilket vil kunne dækkes af det kollektive bonuspotentiale og uden væsentlig påvirkning af pensionskassens solvensgrad.

De løbende pensionsudbetalinger forventes i 2018 at være svagt stigende i lighed med de tidligere år.

Pensionskassen er under afvikling, og det er besluttet, at de overskydende midler i egenkapitalen kan udloddes løbende. Foretages der udlodning i 2018 vil det påvirke pensionskassens resultat.

Driftsresultatet udover udlodning forventes i 2018 at blive positivt.

Selskabsledelse og organisation

Anbefalinger for god selskabsledelse

God selskabsledelse skaber værdi for pensionskassen og medvirker til at forbedre pensionskassens forrentning til fordel for vores medlemmer.

Pensionskassen PenSam forholder sig derfor løbende til de gældende danske anbefalinger fra Komiteen for god selskabsledelse samt til det af Finansrådet udarbejdede ledelseskodex og bruger elementer heraf, hvor det giver mening og skaber værdi for Pensionskassen PenSam.

En samlet redegørelse kan findes på PenSam's hjemmeside www.pensam.dk/godselskabsledelse.

Ledelsen i pensionskassen er todelt og består af en bestyrelse og en direktion.

Bestyrelse

Bestyrelsen fastlægger forretningsmodellen og den overordnede strategi for pensionskassen. Samtidig har bestyrelsen ansvaret for at ansætte en direktion samt at føre tilsyn med, at direktionen varetager sine opgaver tilfredsstillende.

Bestyrelsen vurderer jævnligt, om der er behov for at styrke bestyrelsesmedlemmernes samlede kompetencer, så bestyrelsen til enhver tid er i stand til at varetage bestyrelsesopgaverne på kvalificeret og ansvarlig vis. Dette har ikke givet anledning til ændringer i 2017.

Bestyrelsen består af fem medlemmer, hvoraf et medlem er nomineret af Danske Regioner, et medlem er nomineret af FOA og tre medlemmer er valgt af generalforsamlingen.

Bestyrelsesmedlemmerne vælges for en periode på fire år. Bestyrelsen har afholdt tolv møder i 2017.

Kønsmæssig sammensætning

Bestyrelsen har fokus på at sikre de nødvendige kompetencer ved bestyrelsens sammensætning.

Den kønsmæssige fordeling i bestyrelsen blandt de generalforsamlingsvalgte bestyrelsesmedlemmer udgør pr. 31. december 2017 en kvinde og to mænd. Bestyrelsen opfylder dermed bestemmelserne om repræsentation af begge køn.

Bestyrelsen har besluttet, at der ikke udarbejdes en politik for den kønsmæssige sammensætning på de øvrige ledelsesniveauer, da der er under 50 ansatte i pensionskassen.

Direktion

Direktionen består af adm. direktør Torsten Fels. Torsten Fels har tillige ledelseshverv i andre af selskaberne i PenSam gruppen, jf. oplysningerne om 'Ledelseshverv mv'.

Direktionen skal følge de politikker, retningslinjer og anvisninger, som bestyrelsen har givet. Direktionens ansvar omfatter implementering af den af bestyrelsen fastlagte strategi, pensionskassens organisation og fordeling af ressourcer samt løbende rapportering om finansielle forhold til bestyrelsen.

Bestyrelsen fastlægger direktionens aflønning og fører løbende tilsyn med dens indsats.

Revisionsudvalg

Pensionskassen PenSam har nedsat et revisionsudvalg, der skal øge kvaliteten af regnskabsaflæggelsen og overvåge driftsmæssige og finansielle risici.

Revisionsudvalget består af to bestyrelsesmedlemmer, som vælges årligt.

Revisionsudvalget har afholdt fire møder i 2017 og rapporterer løbende til bestyrelsen.

Revision

Pensionskassens regnskabsaflæggelse og de interne kontroller, som er forbundet med den finansielle rapportering, revideres af en uafhængig, ekstern revisor, som er valgt på pensionskassens ordinære generalforsamling. Den eksterne revisor varetager medlemmernes og offentlighedens interesser og aflægger rapport til bestyrelsen gennem en skriftlig revisionsprotokol. Ekstern revisor afgiver en påtegning på pensionskassens årsrapport.

Pensionskassens interne revision reviderer regelmæssigt forretningsgange og interne kontroller for at vurdere kvaliteten og hensigtsmæssigheden heraf. Den interne revisionschef afgiver ligeledes en påtegning på pensionskassens årsrapport. Revisionschefen refererer direkte til pensionskassens bestyrelse. Der er seks ansatte i Intern revision, som tillige varetager revisionen af PenSam gruppens øvrige virksomheder.

Whistleblowerordning

PenSam har etableret en samlet whistleblowerordning. For at understrege uafhængigheden og bedst muligt at sikre anonymitet for en mulig whistleblower har bestyrelserne i PenSam valgt, at whistleblowerordningen skal varetages af en ekstern part. Der har ikke været indberetninger under whistleblowerordningen i 2017.

Aflønningspolitik

Pensionskassen ønsker ikke, at aflønningen skal give incitament til at påføre pensionskassen en unødvendig risiko. Både bestyrelse og direktion modtager et fast honorar og er ikke omfattet af nogen former for incitamentsaflønning eller performanceafhængig løn.

Bestyrelsen for pensionskassen har en aflønningspolitik i overensstemmelse med bekendtgørelse om lønpolitik samt oplysningsforpligtelser, som omfatter bestyrelsen, direktionen samt øvrige ansatte, hvis aktiviteter har væsentlig indflydelse på pensionskassens risikoprofil. Lønpolitikken kan ses på www.pensam.dk/loenpolitikker.

Vederlag til bestyrelse og direktion fremgår af note 9.

Organisation

Bestyrelsen har ansat en direktør og en revisionschef samt en ansvarshavende aktuar.

Herudover har direktøren ansat øvrige nøglefunktionsansvarlige, en finansdirektør samt investerings- og backoffice medarbejdere.

Alle øvrige aktiviteter er outsourcet til PenSam A/S.

Intern kontrol og risikostyring ved regnskabsaflæggelsen

Bestyrelsen og direktionen har det overordnede ansvar for pensionskassens interne kontrol og risikostyring i forbindelse med regnskabsaflæggelsen. Den interne kontrol og risikostyring er tilrettelagt således, at halvårs- og årsrapporten aflægges i overensstemmelse med lovgivningens krav og sikrer, at væsentlige fejl og uregelmæssigheder omkring regnskabsaflæggelsen forebygges eller opdares og korrigeres.

Kontrolmiljø

De væsentlige elementer i kontrolmiljøet er en hensigtsmæssig organisation, herunder behørig funkti-

onsadskillelse samt interne politikker, forretningsgange samt procedurer.

Risikovurdering

Der foretages løbende en vurdering af de regnskabsområder og processer, som danner grundlag for regnskabsaflæggelsen.

Vurderingen foretages med henblik på at identificere områder, hvor risikoen for fejl er særlig stor som følge af, at oplysningerne er baseret på skøn eller er forbundet med manuelle eller komplekse processer.

Kontrolaktiviteter

Formålet med de etablerede kontrolaktiviteter er at forhindre, opdage og korrigere eventuelle væsentlige fejl og uregelmæssigheder i de data, som danner grundlag for regnskabsaflæggelsen, således at risikoen for fejl i halvårs- og årsrapporterne reduceres.

Kontrollerne omfatter bl.a. attestationer, afstemninger, analyser, funktionsadskillelse samt generelle it-kontroller.

Overvågning og rapportering

Pensionskassen anvender systemer og manuelle ressourcer til at overvåge de data, der danner grundlag for den økonomiske rapportering til pensionskassen. Eventuelle svagheder og væsentlige fejl korrigeres øjeblikkeligt og rapporteres til pensionskassens hændelsesopsamling for operationelle risici.

Samfundsansvar

Pensionskassen indgår i et samlet PenSam og lægger herigennem stor vægt på at agere samfundsmæssigt ansvarligt. Pensionskassens retningslinjer for udlevelse af sit samfundsansvar følger de retningslinjer, som er formuleret for alle selskaberne i PenSam gruppen.

Samfundsansvar i PenSam gruppen

Med over 400.000 kunder, der bidrager til velfærden i Danmark, har PenSam gruppen ansvar for at bidrage med løsninger, der skaber tryghed for mange familier i Danmark gennem en solid arbejdsmarkedspension.

PenSam gruppen driver først og fremmest arbejdsmarkedspensionsvirksomhed, og dens primære værditilbud er at være til stede for netop vores kunde-gruppe på særligt vigtige tidspunkter i kundernes liv, hvor det er naturligt, at et pensionsselskab spiller en særlig rolle – ved alderspensionering, alvorlig sygdom og død - med bidrag til sikring af kundens forsørgelsesgrundlag, rådgivning og vejledning.

PenSam gruppen løfter gennem de primære leverancer i sig selv et væsentligt samfundsansvar, men opgaven består også i at forvalte ansvaret bedst muligt i respekt for kundernes behov og for kundernes penge - under hensyn til at en række forhold, der også anses som væsentlige for at være en samfundsmæssig socialt ansvarlig aktør, både når det gælder den rolle, PenSam gruppen har som virksomhed, investor og arbejdsgiver.

PenSam gruppens virke som arbejdsgiver er baseret på et etisk ledelsesgrundlag med fokus på lige vilkår uanset køn, religiøsitet og etnicitet. Som del af samfundet bidrager og påvirker PenSam gruppen også mere generelt på områder, der er særlig vigtige i forhold til vores aktiviteter. Eksempelvis gennem dialog med interessenter, ved at medvirke til at kvalificere ny regulering og ved at tage klar afstand fra skatteunddragelse.

PenSam gruppens indsats omfatter således flere områder, men det økonomisk mest tungtvejende i forvaltningen af de samfundsmæssige hensyn er knyttet til investeringerne af pensionsmidlerne.

Helt overordnet sker investeringer ud fra en klar målsætning om at skabe så højt et afkast som muligt med så lav risiko som muligt. PenSam gruppen øn-

sker at forvalte det ansvar bedst muligt under hensyntagen til at være en socialt ansvarlig virksomhed, herunder ved at udvise ansvarlighed i investeringsstrategien, så kunderne kan være trygge ved den måde, pensionsmidlerne investeres på.

Som investor med en langsigtet horisont er ansvarlige investeringer ikke i modstrid med et fornuftigt afkast og lav risiko. Snarere tværtimod. På det lange sigt vil det som oftest vise sig at være gensidigt understøttende, idet virksomheders succes på langt sigt også er bestemt af, om de opfylder sociale normer på deres områder.

Retningslinjer for ansvarlige investeringer

Investeringerne sker i overensstemmelse med fastlagte retningslinjer, der sikrer ansvarlig handling over for de stater og virksomheder, der er tale om.

Retningslinjerne er baseret på en række internationalt anerkendte konventioner, som har fokus på at respektere menneskerettigheder, arbejdstagerrettigheder, miljø og antikorruption. Herunder indgår FN Global Compacts 10 principper, FN's principper for ansvarlige investeringer, og Paris-aftalen, som blev indgået under COP21. PenSam gruppen arbejder løbende på at sikre, at de internationale principper omsættes til forretningens aktiviteter.

PenSam gruppen undgår også virksomheder, der medvirker til at producere eller udvikle klyngevåben og atomvåben. Herudover har PenSam gruppen ekskluderet direkte investeringer i tobaksindustrien. Endelig lægger PenSam gruppen stor vægt på, at der betales fair skat, og har en klar forventning om, at det også gælder vores samarbejdspartnere.

Systematisk overvågning

Derudover overvåges investeringerne systematisk gennem aktivt samarbejde med et internationalt screeningbureau. På baggrund af rapporter om stater og virksomheder vurderes løbende, om de internationale konventioner overholdes.

Aktivt ejerskab

PenSam gruppen har en målsætning om aktivt at påvirke de selskaber, der ikke overholder vores retningslinjer gennem dialog. Derfor forholder PenSam gruppen sig til miljømæssige, sociale og ledelsesmæssige forhold, der kan have betydning for investeringerne.

Det sker blandt andet ved at deltage aktivt på generalforsamlinger. I 2017 har PenSam gruppen stemt på 1.434 internationale og danske generalforsamlinger, og vi har direkte og indirekte været i dialog med ca. 130 virksomheder vedr. problemstillinger inden for miljø, korruption eller arbejdstager- og menneskerettigheder. Hvor dialog ikke løser problemet, udelukkes virksomheder fra investeringer. I 2017 har det betydet, at ca. 180 firmaer er medtaget på udelukkelseslisten, hvor det største antal er relateret til kontroversielle våben-, kul- samt tobaksselskaber.

Åbenhed

Der er fuld åbenhed om investeringerne. På www.pensam.dk kan kunder og andre interessenter løbende følge med i, hvilke børsnoterede virksomheder og noterede kapitalandele, der investeres i. Interesserede, herunder medier, kan derudover altid få oplyst om og i hvilket omfang, der er investeringer i et givet selskab.

Ledelse, revision og ansvarshavende aktuar

Direktion

Adm. direktør Torsten Fels

Bestyrelse

Udpeget af Danske Regioner

Regionsrådsmedlem Jess V. Laursen (formand)

Udpeget af FOA

Forbundsformand Dennis Kristensen (næstformand)

Valgt af generalforsamlingen

Partner Cato Baldvinsson

Revisor Inge Beicher

Palle Nielsen

Revisionsudvalg

Revisor Inge Beicher (formand)*

Partner Cato Baldvinsson

Ekstern revision

PricewaterhouseCoopers

Statsautoriseret Revisionspartnerselskab,

CVR.nr. 33 77 12 31

Strandvejen 44, 2900 Hellerup

Intern revision

Revisionschef Palle Mortensen

Ansvarshavende aktuar

Jens-Peder Vinkler

Øvrig ledelse

Peter Østergaard, Finansdirektør

Claus Jørgensen, Investeringsdirektør

Jonas Stubkjær, Kundedirektør

Thomas Axen, IT direktør

Rikke Vad Brandt, Underdirektør for Forretningsudvikling

Marie Bender Foltmann, Underdirektør for Ledelse og kommunikation

Lars Lindequist Dannow, Underdirektør for HR

* Inge Beicher er selskabets medlem af revisionsudvalget med særlige kvalifikationer indenfor regnskab og revision. Inge Beicher er uddannet statsautoriseret revisor og besidder mangeårig finansiell erfaring. Senest har Inge Beicher arbejdet som First Vice President i Group Risk Management i Danske Bank (2010-2015), First Vice President i Danske Bank, Ekstern Rapportering & Skat (2007-2010) og tidligere var hun økonomidirektør i Danica Pension (2001-2007).

Ledelseshverv mv.

Direktion

Torsten Fels, født 1959

Indtrådt i direktionen den 1. august 2016.

Adm. direktør i Pensionskassen PenSam, PenSam Liv forsikringsaktieselskab, PenSam Forsikring A/S, PenSam Bank A/S og PenSam Holding A/S.

Bestyrelses- og organisationsposter

PenSam A/S (formand).

Bestyrelse

Jess V. Laursen, født 1956 (formand)

Regionsrådsmedlem i Region Nordjylland.

Indtrådt i bestyrelsen 1. juli 2014. Valgperioden udløber april 2018.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

Direktør i SK 1630 APS (ejerandel 100%), fuldt ansvarlig deltager i Spar Skelund v/Jess Vibeck Laursen, Vestervanggård v/ Jess Laursen og Skelund I/S.

Medlem af Danske Regioner, medlem af Præsidiet i Regionsudvalget i EU, Novi A/S, Ejendoms- og Finansieringsfonden for Nordjyllands Videnpark, Skelund 2010 ApS (ejerandel 100%), NordDansk EU-kontor, Formand for fonden Landbo, Vækstforum i Nordjylland og EU-talsmand for Danske Regioner i EU.

Dennis Kristensen, født 1953 (næstformand)

Forbundsformand i FOA.

Indtrådt i bestyrelsen 8. november 2002. Valgperioden udløber april 2018.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

FOAs hovedbestyrelse, LO's Daglige Ledelse, LO's hovedbestyrelse, Kvindemuseet, Århus (næstformand) PenSam Holding A/S (formand) og PenSam Liv forsikringsaktieselskab (næstformand).

Cato Baldvinsson, født 1948

Partner.

Indtrådt i bestyrelsen 17. april 2013. Valgperioden udløber april 2021.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

Direktør i MIE SEA II GP ApS samt fuldt ansvarlig deltager i c@b Financial Consulting.

Asgard Fixed Income (Master) Fund Limited (Cayman Islands – formand), Asgard Fixed Income Fund I Limited (Cayman Islands – formand), Asgard Global Fixed Income Limited (Cayman Islands – formand), Maj Bank A/S (formand), Investeringselskabet Kronborg DAC (Dublin, Irland) og Investerings-

selskabet Asgard Fund ICAV (Dublin Irland) og PenSam Liv forsikringsaktieselskab.

Inge Beicher, født 1953

Revisor.

Indtrådt i bestyrelsen 15. marts 2016. Valgperioden udløber april 2020.

Palle Nielsen, født 1950

Fhv. afdelingsformand.

Indtrådt i bestyrelsen 23. april 2003. Valgperioden udløber april 2020.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

PenSam Holding A/S (næstformand).

Eksponeringer mv.

Pensionskassen har ikke eksponeringer med og sikkerhedsstillelser fra bestyrelsesmedlemmer og direktører eller med selskaber, hvori de nævnte personer er direktører eller bestyrelsesmedlemmer.

Ledelsespåtegning

Bestyrelsen og direktionen har dags dato behandlet og godkendt årsrapporten for regnskabsåret 2017 for Pensionskassen PenSam.

Koncernregnskabet og årsregnskabet aflægges i overensstemmelse med Lov om finansiell virksomhed.

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet giver et retvisende billede af koncernens og pensionskassens aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2017 samt af resultatet af koncernens og pensionskassens aktiviteter for regnskabsåret 1. januar til 31. december 2017.

Farum, den 2. marts 2018

Direktion

Torsten Fels

Bestyrelse

Jess V. Laursen, formand

Cato Baldvinsson

Palle Nielsen

Ledelsesberetningen indeholder efter vores opfattelse en retvisende redegørelse for udviklingen i koncernens og pensionskassens aktiviteter og økonomiske forhold, samt en beskrivelse af de væsentligste risici og usikkerhedsfaktorer, som pensionskassen kan påvirkes af.

Årsrapporten indstilles til generalforsamlingens godkendelse.

Dennis Kristensen, næstformand

Inge Beicher

Den interne revisions revisionspåtegning

Konklusion

Det er vores opfattelse, at koncernregnskabet og årsregnskabet for Pensionskassen PenSam giver et retvisende billede af koncernens og pensionskassens aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2017 samt af resultatet af koncernens og pensionskassens aktiviteter for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2017 i overensstemmelse med Lov om finansiel virksomhed.

Det er tillige vores opfattelse, at de etablerede forretningsgange og interne kontrolprocedurer, herunder den af ledelsen tilrettelagte risikostyring, der er rettet mod pensionskassens rapporteringsprocesser og væsentlige forretningsmæssige risici, fungerer tilfredsstillende.

Vores konklusion er konsistent med vores revisionsprotokollat til revisionsudvalget og bestyrelsen.

Hvad har vi revideret

Pensionskassen PenSam's koncernregnskab og årsregnskab for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2017, omfatter resultatopgørelse, totalindkomstopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse og noter, herunder anvendt regnskabspraksis for såvel koncernen som pensionskassen ("regnskabet").

Udtalelse om ledelsesberetningen

Ledelsen er ansvarlig for ledelsesberetningen.

Vores konklusion om regnskabet omfatter ikke ledelsesberetningen, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om ledelsesberetningen.

I tilknytning til vores revision af regnskabet er det vores ansvar at læse ledelsesberetningen og i den forbindelse overveje, om ledelsesberetningen er væsentligt inkonsistent med regnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Vores ansvar er derudover at overveje, om ledelsesberetningen indeholder krævede oplysninger i henhold til Lov om finansiel virksomhed.

Baseret på det udførte arbejde er det vores opfattelse, at ledelsesberetningen er i overensstemmelse med koncernregnskabet og årsregnskabet og er

udarbejdet i overensstemmelse med kravene i Lov om finansiel virksomhed. Vi har ikke fundet væsentlig fejlinformation i ledelsesberetningen.

Nøgletallet solvensdækning

Ledelsen er ansvarlig for nøgletallet solvensdækning, der fremgår af hoved- og nøgletaloversigten i note 2 i regnskabet.

Som anført i hoved- og nøgletaloversigten i note 2 er nøgletallet solvensdækning undtaget fra kravet om revision. Vores konklusion om koncernregnskab og årsregnskabet omfatter derfor ikke nøgletallet solvensdækning, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om dette nøgletal.

I tilknytning til vores revision af regnskabet er det vores ansvar at overveje, om nøgletallet solvensdækning er væsentligt inkonsistent med regnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Hvis vi på dette grundlag konkluderer, at der er væsentlig fejlinformation i nøgletallet solvensdækning, skal vi rapportere herom. Vi har ingenting at rapportere i den forbindelse.

Ledelsens ansvar for regnskabet

Ledelsen har ansvaret for udarbejdelsen af et koncernregnskab og årsregnskab, der giver et retvisende billede i overensstemmelse med Lov om finansiel virksomhed. Ledelsen har endvidere ansvaret for den interne kontrol, som ledelsen anser nødvendig for at udarbejde et regnskab uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl.

Den udførte revision

Revisionen er udført på grundlag af Finanstilsynets bekendtgørelse om revisionens gennemførelse i finansielle virksomheder mv. samt finansielle koncerner og efter internationale standarder om revision. Dette kræver, at vi planlægger og udfører revisionen med henblik på at opnå høj grad af sikkerhed for, at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation. Vores revision har omfattet alle væsentlige og risikofyldte områder og er udført i henhold til den arbejdsdeling, der er aftalt med ekstern revision.

Revisionen er planlagt og udført således, at vi har vurderet de forretningsgange og interne kontrolprocedurer, herunder den af ledelsen tilrettelagte risiko-

styring, der er rettet mod koncernens og pensionskassens rapporteringsprocesser og væsentlige forretningsmæssige risici.

En revision omfatter udførelse af revisionshandlinger for at opnå revisionsbevis for beløb og oplysninger i regnskabet. De valgte handlinger afhænger af revisors vurdering, herunder vurdering af risici for væsentlig fejlinformation i regnskabet, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl. Ved risikovurderingen overvejer revisor intern kontrol, der er relevant for virksomhedens udarbejdelse af et koncernregnskab og årsregnskab, der giver et retvisende billede. Formålet hermed er at udforme revisionshandlinger, der er passende efter omstændighederne. En revision omfatter endvidere vurdering af, om ledelsens valg af regnskabspraksis er passende, og om ledelsens regnskabsmæssige skøn er rimelige samt en vurdering af den samlede præsentation af regnskabet.

Det er vores opfattelse, at det opnåede revisionsbevis er tilstrækkeligt og egnet som grundlag for vores konklusion.

Farum, den 2. marts 2018

Palle Mortensen
Revisionschef

Den uafhængige revisors revisionspåtegning

Til medlemmerne i Pensionskassen PenSam

Konklusion

Det er vores opfattelse, at koncernregnskabet og årsregnskabet giver et retvisende billede af koncernens og pensionskassens aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2017 samt af resultatet af koncernens og pensionskassens aktiviteter for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2017 i overensstemmelse med lov om finansiel virksomhed.

Vores konklusion er konsistent med vores revisionsprotokollat til revisionsudvalget og bestyrelsen.

Hvad har vi revideret

Pensionskassen PenSam's koncernregnskab og årsregnskab for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2017 omfatter resultatopgørelse og totalindkomstopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse og noter, herunder anvendt regnskabspraksis for såvel koncernen som pensionskassen ("regnskabet").

Grundlag for konklusion

Vi udførte vores revision i overensstemmelse med internationale standarder om revision (ISA) og de yderligere krav, der er gældende i Danmark. Vores ansvar ifølge disse standarder og krav er nærmere beskrevet i revisionspåtegningens afsnit *Revisors ansvar for revisionen af regnskabet*.

Det er vores opfattelse, at det opnåede revisionsbevis er tilstrækkeligt og egnet som grundlag for vores konklusion.

Uafhængighed

Vi er uafhængige af koncernen i overensstemmelse med internationale etiske regler for revisorer (IESBA's Etiske regler) og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, ligesom vi har opfyldt vores øvrige etiske forpligtelser i overensstemmelse med IESBA's Etiske regler.

Efter vores bedste overbevisning er der ikke udført forbudte ikke-revisionsydelser som omhandlet i artikel 5, stk. 1, i forordning (EU) nr. 537/2014.

Valg

Vi blev første gang valgt som revisor for Pensionskassen PenSam for regnskabsåret 2012. Vi er genvalgt årligt ved generalforsamlingsbeslutning i en samlet sammenhængende opgaveperiode på 6 år frem til og med regnskabsåret 2017.

Centrale forhold ved revisionen

Centrale forhold ved revisionen er de forhold, der efter vores faglige vurdering var mest betydelige ved vores revision af regnskabet for 2017. Disse forhold blev behandlet som led i vores revision af regnskabet som helhed og udformningen af vores konklusion herom. Vi afgiver ikke nogen særskilt konklusion om disse forhold.

Centralt forhold ved revisionen	Hvordan vi har behandlet det centrale forhold ved revisionen
<i>Måling af unoterede investeringer</i> Unoterede investeringer omfatter primært investeringer i investeringsejendomme samt private equity, ejendoms- og kredit fonde. Værdien udgør i alt ca. 18% af de samlede investeringsaktiver. Unoterede investeringer indgår i regnskabsposterne for investeringsejendomme, kapitalandele i tilknyttede og associerede virksomheder og kapitalandele. Unoterede investeringer måles til en skønnet dagsværdi baseret på værdiansættelsesmodeller og forudsætninger herunder ledelsesmæssige skøn, der ikke er observerbare for tredjemand, og har en væsentlig påvirk-	Vi gennemgik og vurderede forretningsgange og interne kontroller for måling af unoterede investeringer. Vi vurderede og testede de af ledelsen anvendte værdiansættelsesmodeller. Vi testede stikprøvest sammenhængen mellem de anvendte forudsætninger og beregningen af dagsværdier, herunder om der var indhentet relevant rapportering fra eksterne managers vedrørende værdiansættelse. Vi udfordrede de ledelsesmæssige skøn, der ligger til grund for beregning af dagsværdier ud fra vores kendskab til porteføljen og markedsudviklingen.

<p>ning på regnskabet.</p> <p>Vi fokuserede på måling af unoterede investeringer, fordi opgørelsen er kompleks og involverer betydelige ledelsesmæssige skøn.</p> <p>Der henvises til årsregnskabet omtale af "Regnskabsmæssige skøn samt usikkerhed ved indregning og måling" i note 1 samt note 22 om investeringskategorier.</p>		<p>ling af hensættelser til pensions- og investeringskontrakter, fordi opgørelse af hensættelserne er kompleks og involverer betydelige regnskabsmæssige skøn.</p> <p>Der henvises til årsregnskabet omtale af "Regnskabsmæssige skøn samt usikkerhed ved indregning og måling" i note 1 samt "Pensionshensættelser" i note 17.</p>	<p>henblik på at vurdere, om disse er i overensstemmelse med regulatoriske og regnskabsmæssige krav.</p>
<p><i>Måling af hensættelser til pensions og investeringskontrakter</i></p> <p>Pensionskassen har hensættelser til pensions- og investeringskontrakter for i alt 21.449 mio. kr., hvilket udgør 79% af den samlede balance.</p> <p>Hensættelserne består primært af pensions-hensættelser. Opgørelsen er baseret på aktuarmæssige principper og involverer væsentlige regnskabsmæssige skøn knyttet til de aktuarmæssige forudsætninger om den tidsmæssige placering og omfang af fremtidige betalinger til forsikringstagerne.</p> <p>De aktuarmæssige forudsætninger omfatter væsentligst rentekurve til tilbagediskontering, levetider, dødelighed, tilbagekøbs-sandsynlighed samt omkostninger.</p> <p>Vi fokuserede på må-</p>	<p>Vi gennemgik og vurderede de af pensionskassen tilrettelagte forretningsgange og interne kontroller, der er etableret for at sikre, at hensættelser til pensions- og investeringskontrakter måles korrekt.</p> <p>I forbindelse med revisionen anvendte vi vores egne aktuarer til at vurdere de af virksomheden anvendte aktuarmæssige modeller og forudsætninger samt de foretagne beregninger, herunder opgørelser af fremtidige betalingsstrømme.</p> <p>Vi vurderede og udfordrede de væsentligste aktuarmæssige forudsætninger såsom rentekurve til tilbagediskontering, levetider, dødelighed, invaliditet, tilbagekøbssandsynlighed samt omkostninger ud fra vores erfaring og branchekendskab med</p>	<p>Udtalelse om ledelsesberetningen</p> <p>Ledelsen er ansvarlig for ledelsesberetningen. Vores konklusion om regnskabet omfatter ikke ledelsesberetningen, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om ledelsesberetningen.</p> <p>I tilknytning til vores revision af regnskabet er det vores ansvar at læse ledelsesberetningen og i den forbindelse overveje, om ledelsesberetningen er væsentligt inkonsistent med regnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.</p> <p>Vores ansvar er derudover at overveje, om ledelsesberetningen indeholder krævede oplysninger i henhold til lov om finansiel virksomhed.</p> <p>Baseret på det udførte arbejde er det vores opfattelse, at ledelsesberetningen er i overensstemmelse med koncernregnskabet og årsregnskabet og er udarbejdet i overensstemmelse med kravene i lov om finansiel virksomhed. Vi har ikke fundet væsentlig fejlinformation i ledelsesberetningen.</p> <p>Nøgletallet solvensdækning</p> <p>Ledelsen er ansvarlig for nøgletallet solvensdækning, der fremgår af hoved- og nøgletaloversigten i note 2 i regnskabet.</p> <p>Som anført i hoved- og nøgletaloversigten i note 2 er nøgletallet solvensdækning undtaget fra kravet om revision. Vores konklusion om koncernregnskabet og årsregnskabet omfatter derfor ikke nøgletallet solvensdækning, og vi udtrykker</p>	

ikke en konklusion med sikkerhed om dette nøgletal.

I tilknytning til vores revision af regnskabet er det vores ansvar at overveje, om nøgletallet solvensdækning er væsentligt inkonsistent med regnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Hvis vi på dette grundlag konkluderer, at der er væsentlig fejlinformation i nøgletallet solvensdækning, skal vi rapportere herom. Vi har ingen ting at rapportere i den forbindelse.

Ledelsens ansvar for regnskabet

Ledelsen har ansvaret for udarbejdelsen af et koncernregnskab og et årsregnskab, der giver et retvisende billede i overensstemmelse med lov om finansiell virksomhed. Ledelsen har endvidere ansvaret for den interne kontrol, som ledelsen anser for nødvendig for at udarbejde et regnskab uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl.

Ved udarbejdelsen af regnskabet er ledelsen ansvarlig for at vurdere koncernens og pensionskassens evne til at fortsætte driften; at oplyse om forhold vedrørende fortsat drift, hvor dette er relevant; samt at udarbejde regnskabet på grundlag af regnskabsprincippet om fortsat drift, medmindre ledelsen enten har til hensigt at likvidere koncernen eller pensionskassen, indstille driften eller ikke har andet realistisk alternativ end at gøre dette.

Revisors ansvar for revisionen af regnskabet

Vores mål er at opnå høj grad af sikkerhed for, om regnskabet som helhed er uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl, og at afgive en revisionspåtegning med en konklusion. Høj grad af sikkerhed er et højt niveau af sikkerhed, men er ikke en garanti for, at en revision, der udføres i overensstemmelse med ISA og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, altid vil afdække væsentlig fejlinformation, når sådan findes. Fejlinformationer kan opstå som følge af besvigelser eller fejl og kan betragtes som væsentlige, hvis det med rimelighed kan forventes, at de enkeltvis eller samlet har indflydelse på de økonomiske beslutninger, som brugerne træffer på grundlag af regnskabet.

Som led i en revision, der udføres i overensstemmelse med ISA og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, foretager vi faglige vurderinger og opretholder professionel skepsis under revisionen. Herudover:

- Identificerer og vurderer vi risikoen for væsentlig fejlinformation i regnskabet, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl, udformer og udfører revisionshandlinger som reaktion på disse risici samt opnår revisionsbevis, der er tilstrækkeligt og egnet til at danne grundlag for vores konklusion. Risikoen for ikke at opdage væsentlig fejlinformation forårsaget af besvigelser er højere end ved væsentlig fejlinformation forårsaget af fejl, idet besvigelser kan omfatte sammensværgelser, dokumentfalsk, bevidste udeladelser, vildledning eller tilsidesættelse af intern kontrol.
- Opnår vi forståelse af den interne kontrol med relevans for revisionen for at kunne udforme revisionshandlinger, der er passende efter omstændighederne, men ikke for at kunne udtrykke en konklusion om effektiviteten af koncernens og pensionskassens interne kontrol.
- Tager vi stilling til, om den regnskabspraksis, som er anvendt af ledelsen, er passende, samt om de regnskabsmæssige skøn og tilknyttede oplysninger, som ledelsen har udarbejdet, er rimelige.
- Konkluderer vi, om ledelsens udarbejdelse af regnskabet på grundlag af regnskabsprincippet om fortsat drift er passende, samt om der på grundlag af det opnåede revisionsbevis er væsentlig usikkerhed forbundet med begivenheder eller forhold, der kan skabe betydelig tvivl om koncernens og pensionskassens evne til at fortsætte driften. Hvis vi konkluderer, at der er en væsentlig usikkerhed, skal vi i vores revisionspåtegning gøre opmærksom på oplysninger herom i regnskabet eller, hvis sådanne oplysninger ikke er tilstrækkelige, modificere vores konklusion. Vores konklusioner er baseret på det revisionsbevis, der er opnået frem til datoen for vores revisionspåtegning. Fremtidige begivenheder eller forhold kan dog medføre, at koncernen og pensionskassen ikke længere kan fortsætte driften.
- Tager vi stilling til den samlede præsentation, struktur og indhold af regnskabet, herunder noteoplysningerne, samt om regnskabet afspejler de underliggende transakti-

oner og begivenheder på en sådan måde, at der gives et retvisende billede heraf.

- Opnår vi tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for de finansielle oplysninger for virksomhederne eller forretningsaktiviteterne i koncernen til brug for at udtrykke en konklusion om koncernregnskabet. Vi er ansvarlige for at lede, føre tilsyn med og udføre koncernrevisionen. Vi er eneansvarlige for vores revisionskonklusion.

Vi kommunikerer med den øverste ledelse om blandt andet det planlagte omfang og den tidsmæssige placering af revisionen samt betydelige revisionsmæssige observationer, herunder eventuelle betydelige mangler i intern kontrol, som vi identificerer under revisionen.

Vi afgiver også en udtalelse til den øverste ledelse om, at vi har opfyldt relevante etiske krav vedrørende uafhængighed, og oplyser den om alle relationer og andre forhold, der med rimelighed kan tænkes at påvirke vores uafhængighed og, hvor dette er relevant, tilhørende sikkerhedsforanstaltninger.

Med udgangspunkt i de forhold, der er kommunikeret til den øverste ledelse, fastslår vi, hvilke forhold der var mest betydelige ved revisionen af regnskabet for den aktuelle periode og dermed er centrale forhold ved revisionen. Vi beskriver disse forhold i vores revisionspåtegning, medmindre lov eller øvrig regulering udelukker, at forholdet offentliggøres, eller i de yderst sjældne tilfælde, hvor vi fastslår, at forholdet ikke skal kommunikeres i vores revisionspåtegning, fordi de negative konsekvenser heraf med rimelighed ville kunne forventes at veje tungere end de fordele, den offentlige interesse har af sådan kommunikation.

Hellerup, den 2. marts 2018
PricewaterhouseCoopers
Statsautoriseret Revisionspartnerselskab
CVR-nr. 3377 1231

Erik Stener Jørgensen	Per Rolf Larssen
Statsautoriseret revisor	Statsautoriseret revisor
mne9947	mne24822

Resultatopgørelse

1. januar - 31. december

I t. kr.

Note	Pensionskassen		Koncernen	
	2017	2016	2017	2016
Afgivne forsikringspræmier	-1	-1	-1	-1
<i>Medlemsbidrag for egen regning i alt</i>	<i>-1</i>	<i>-1</i>	<i>-1</i>	<i>-1</i>
Indtægter fra tilknyttede virksomheder	5.049	8.949	0	0
Indtægter fra associerede virksomheder	133.422	662.036	133.422	662.036
Indtægter af investeringsejendomme	112.964	66.418	117.188	79.019
3 Renteindtægter og udbytter mv.	502.576	577.331	502.588	577.338
4 Kursreguleringer	164.320	604.789	164.320	604.789
5 Renteudgifter	-3.877	-11.315	-3.914	-11.546
6 Administrationsomkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed	-27.948	-30.969	-27.948	-30.969
<i>Investeringsafkast, i alt</i>	<i>886.506</i>	<i>1.877.239</i>	<i>885.656</i>	<i>1.880.667</i>
7 Pensionsafkastskat	-187.116	-241.498	-187.116	-241.498
8 Udbetalte ydelser	-940.723	-1.042.370	-940.723	-1.042.370
<i>Pensionsydelse for egen regning, i alt</i>	<i>-940.723</i>	<i>-1.042.370</i>	<i>-940.723</i>	<i>-1.042.370</i>
Ændring i pensionshensættelser	-206.635	-436.720	-206.635	-436.720
<i>Ændring i pensionshensættelser for egen regning, i alt</i>	<i>-206.635</i>	<i>-436.720</i>	<i>-206.635</i>	<i>-436.720</i>
Ændring i overskudskapital	19.423	20.505	19.423	20.505
9 Administrationsomkostninger	-24.949	-23.165	-24.949	-23.165
<i>Pensionsmæssige driftsomkostninger for egen regning, i alt</i>	<i>-24.949</i>	<i>-23.165</i>	<i>-24.949</i>	<i>-23.165</i>
Overført investeringsafkast	-125.019	-153.990	-125.019	-153.990
Pensionsteknisk resultat	-578.514	0	-579.364	3.428
Egenkapitalens investeringsafkast	125.019	153.990	125.019	153.990
Resultat før skat	-453.495	153.990	-454.345	157.418
7 Pensionsafkastskat for egenkapitalen	63.849	-23.561	63.849	-23.561
Minoritetsinteressers andel af driftsresultat	0	0	850	-3.428
Årets resultat	-389.646	130.429	-389.646	130.429
Totalindkomstopgørelse				
Årets resultat	-389.646	130.429	-389.646	130.429
Anden totalindkomst	0	0	0	0
Årets totalindkomst	-389.646	130.429	-389.646	130.429

Balance pr. 31. december

Aktiver

I t. kr.

Note	Pensionskassen		Koncernen	
	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2016
Driftsmidler	539	556	539	556
Materielle aktiver, i alt	539	556	539	556
11 Investeringsejendomme	866.210	1.670.926	987.593	1.808.979
Kapitalandele i tilknyttede virksomheder	133.233	153.631	0	0
Kapitalandele i associerede virksomheder	8.367.731	8.654.822	8.367.731	8.654.822
<i>Investeringer i tilknyttede og associerede virksomheder, i alt</i>	<i>8.500.964</i>	<i>8.808.453</i>	<i>8.367.731</i>	<i>8.654.822</i>
12 Kapitalandele	3.032.584	3.083.923	3.032.584	3.083.923
Obligationer	12.005.124	12.067.163	12.005.124	12.067.163
Pantesikrede udlån	68	106	68	106
Andre udlån	13.679	12.701	13.679	12.701
13 Afledte finansielle instrumenter	2.006.829	2.042.549	2.006.829	2.042.549
<i>Andre finansielle investeringsaktiver, i alt</i>	<i>17.058.284</i>	<i>17.206.442</i>	<i>17.058.284</i>	<i>17.206.442</i>
Investeringsaktiver, i alt	26.425.458	27.685.821	26.413.608	27.670.243
Tilgodehavender hos PenSam Liv	155.422	63.312	155.422	63.312
Andre tilgodehavender	99.197	15.739	99.729	16.102
Tilgodehavender, i alt	254.619	79.051	255.151	79.414
Tilgodehavende pensionsafkastskat	71.890	8.622	71.890	8.622
Likvide beholdninger	60.253	111.314	89.915	151.937
Andre aktiver, i alt	132.143	119.936	161.805	160.559
Tilgodehavende renter samt optjent leje	139.804	144.920	139.804	144.920
Andre periodeafgrænsningsposter	70.629	69.646	70.629	69.646
Periodeafgrænsningsposter, i alt	210.433	214.566	210.433	214.566
Aktiver, i alt	27.023.192	28.099.930	27.041.536	28.125.338

Balance pr. 31. december

Passiver

I t. kr.

Note	Pensionskassen		Koncernen		
	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2016	
15	Overført overskud	3.596.789	3.986.435	3.596.789	3.986.435
	Minoritetsinteresser	0	0	7.993	10.693
	Egenkapital, i alt	3.596.789	3.986.435	3.604.782	3.997.128
16	Overskudskapital	497.683	517.724	497.683	517.724
	Ansvarlig lånekapital, i alt	497.683	517.724	497.683	517.724
17	Pensionshensættelser	21.449.010	21.296.140	21.449.010	21.296.140
	Hensættelser til pensions- og investeringskontrakter, i alt	21.449.010	21.296.140	21.449.010	21.296.140
	Gæld til kreditinstitutter	734.149	1.154.111	734.149	1.154.280
	Pensionsafkastskat	0	16.867	0	16.867
18	Anden gæld	745.561	1.128.653	755.912	1.143.199
	Gæld, i alt	1.479.710	2.299.631	1.490.061	2.314.346
	Andre periodeafgrænsningsposter	0	0	0	0
	Periodeafgrænsningsposter, i alt	0	0	0	0
	Passiver, i alt	27.023.192	28.099.930	27.041.536	28.125.338

Øvrige noter

- 1 Anvendt regnskabspraksis
- 2 Hoved- og nøgletal
- 10 Fordeling af det realiserede resultat
- 14 Eventualaktiver
- 19 Kapitalgrundlag
- 20 Sikkerhedsstillelser og eventualforpligtelser og andre økonomiske forpligtelser
- 21 Nærtstående partner
- 22 Afkast til regnskabsmæssig værdi
- 23 Tilknyttede og associerede virksomheder
- 24 Følsomhedsoplysninger
- 25 Risikooplysninger

Egenkapitaloppørelse

I t. kr.

Egenkapital	Pensionskassen		Koncernen	
	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2016
Saldo primo	3.986.435	3.856.006	3.986.435	3.856.006
Årets resultat	-389.646	130.429	-389.646	130.429
Anden totalindkomst	0	0	0	0
Årets totalindkomst	-389.646	130.429	-389.646	130.429
Overført overskud, i alt	3.596.789	3.986.435	3.596.789	3.986.435
Minoritetsinteresser	0	0	7.993	10.693
Saldo ultimo	3.596.789	3.986.435	3.604.782	3.997.128

Noter

NOTE 1

Anvendt regnskabspraksis

Årsrapporten for pensionskassen er aflagt i overensstemmelse med reglerne i Lov om finansiel virksomhed og Finanstilsynets bekendtgørelse om finansielle rapporter for forsikringselskaber og tværgående pensionskasser (Regnskabsbekendtgørelsen).

Anvendt regnskabspraksis er uændret i forhold til årsrapporten for 2016. Der er foretaget tilpasninger af sproglig karakter for at sikre en mere præcis beskrivelse af praksis.

Beløb i resultatopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse og noter er oplyst i t. kr., medmindre andet er oplyst.

Sumtotaler i regnskabet er udregnet på baggrund af de faktiske tal, efterregning af sumtotalerne vil derfor i visse tilfælde medføre afrundingsdifferencer.

Generelt om indregning og måling

Aktiver indregnes i balancen, når det er sandsynligt, at de fremtidige økonomiske fordele vil tilfalde pensionskassen, og aktivets værdi kan måles pålideligt.

Forpligtelser indregnes i balancen, når det er sandsynligt, at fremtidige økonomiske fordele vil fragå pensionskassen, og forpligtelsens værdi kan måles pålideligt.

Indtægter indregnes i resultatopgørelsen i takt med, at de indtjenes, herunder indregnes værdireguleringer af finansielle aktiver og forpligtelser, der måles til dagsværdi. I resultatopgørelsen indregnes ligeledes alle omkostninger, der er afholdt for at opnå årets indtjening.

Indregning af finansielle og afledte finansielle instrumenter sker på afregningsdagen.

Ved første indregning måles aktiver og forpligtelser til kostpris, der for finansielle instrumenter svarer til dagsværdi. Måling efter første indregning sker som beskrevet under de enkelte regnskabsposter.

Regnskabsmæssige skøn samt usikkerheder ved indregning og måling

Ved udarbejdelse af årsregnskabet har ledelsen foretaget en række skøn og vurderinger. Ledelsens

skøn og vurderinger vedrørende fremtidige begivenheder har indvirkning på indregning og måling af visse aktiver og forpligtelser og dermed resultatet i året og i de kommende år. Disse skøn foretaget af ledelsen er i overensstemmelse med regnskabspraksis og på baggrund af historiske erfaringer samt forudsætninger, som ledelsen anser som forsvarlige og realistiske.

De regnskabsmæssige skøn er baseret på forudsætninger, som kan vise sig at være ufuldstændige, ligesom uventede fremtidige begivenheder eller omstændigheder kan opstå. Derfor vil andre kunne komme frem til andre værdier og resultater.

De væsentligste skøn, som ledelsen foretager i forbindelse med opgørelse af den regnskabsmæssige værdi af disse aktiver og forpligtelser, og den væsentlige skønsmæssige usikkerhed forbundet med udarbejdelsen af årsregnskabet for 2017, er de samme som ved udarbejdelse af årsregnskabet året før.

De områder, der især er forbundet med skøn, er måling af dagsværdi af unoterede finansielle instrumenter samt forpligtelser vedrørende pensionsaftaler.

Finanstilsynet forventes i 2018 at udstede en vejledning om metoder til værdiansættelse af hensættelser i forhold til den i november 2017 udstedte bekendtgørelse om værdiansættelse. Dette vil kunne ændre på hensættelsesberegningen i relation til solvensbalance. Det er uvist, i hvilket omfang ændringer også vil vedrøre årsregnskabsaflæggelsen.

Måling af dagsværdi af unoterede finansielle instrumenter

Pensionskassen har alternative investeringer i sin investeringsportefølje. Alternative investeringer dækker primært over indirekte investeringer gennem fonde i ejendomme, illikvid kredit, private equity og infrastruktur. Derudover har pensionskassen investeret i afledte finansielle instrumenter til investerings- samt afdækningsmæssige formål.

For alternative investeringer og afledte finansielle instrumenter, hvor værdiansættelsen i mindre omfang bygger på observerbare markedsdata, er værdiansættelsen påvirket af skøn.

For at sikre pålideligheden har selskabet etableret interne processer, der skal understøtte de udarbej-

dede skøn. For de alternative investeringer knytter sig bl.a. til de forudsætninger, der ligger til grund for rapportering modtaget fra investeringsforvaltere, ejendomsadministratorer samt den tidsmæssige forskydning, der er fra opgørelsestidspunktet til indregning i regnskabet. Ved store markedsbevægelser indhentes supplerende oplysninger om prisudvikling.

Den regnskabsmæssige usikkerhed vedr. afledte finansielle instrumenter knytter sig primært til de forudsætninger, der ligger til grund for fastsættelse af renter og volatilitet.

Derudover foretages der analyser af værdiansættelserne i forhold til eksterne modparter og i forhold til priser fastsat af en uafhængig finansiell institution, for at vurdere og efterprøve de af selskabet fastsatte værdier.

Måling af forpligtelser vedrørende pensionsaftaler

Vurderingen af kundebestandens levetid, død og invaliditet har en væsentlig indflydelse på opgørelsen af de pensionsmæssige hensættelser, og derfor foretages der regelmæssigt en vurdering af bedste skøn for de nævnte parametre.

Erfaringerne, der danner baggrund for fastsættelse af parametre til hensættelsesberegning, er indhentet over fem år, hvor førtidspensionsreformen er trådt i kraft i perioden. Der er usikkerhed om reformens langsigtede effekt, hvilket kan påvirke hensættelsernes størrelse fremadrettet.

Fastlæggelse af forudsætningerne er baseret på erfaringer fra pensionskassens bestand og udgør aktuarmæssige skøn og har stor betydning for hensættelsernes størrelse.

Den anvendte metode for vurdering af bedste skøn for levetid og død skelner mellem levetid for raske og invalide, idet der i PenSam gruppen er observeret stor forskel i levetid imellem raske og invalide.

Til vurdering af den observerede dødelighed anvendes pensionskassens bestand som grundlag for raske. Vurdering af den observerede dødelighed for invalide er baseret på hele bestanden i både PenSam Liv og Pensionskassen PenSam, da dette bidrager til en mere sikker estimation. Det er endvidere vurderingen, at en metode, der skelner mellem raske og invalide, er udtryk for bedste skøn på det foreliggende grundlag.

Ændring af regnskabsmæssige skøn

Der er ikke ændret i metoder for måling af regnskabsposter, hvor værdiansættelsen er baseret på ledelsens skøn og vurderinger.

Kontribution

Fordelingen af det realiserede resultat foretages i overensstemmelse med pensionskassens anmeldelse til Finanstilsynet.

I pensionskassen er kontributionsgrupperne opdelt på tre rentegrupper, seks risikogrupper og tre omkostningsgrupper.

Koncernregnskabet

Koncernregnskabet omfatter modervirksomheden, Pensionskassen PenSam samt dattervirksomheder, hvori pensionskassen direkte eller indirekte besidder mere end 50% af stemmerettighederne eller på anden måde har bestemmende indflydelse.

Dattervirksomheder indregnes i koncernregnskabet fra tidspunktet for erhvervelse eller stiftelse.

Koncernregnskabet er udarbejdet på grundlag af regnskab for modervirksomheden, og de enkelte dattervirksomheder er opgjort efter koncernens regnskabspraksis. Der er foretaget en sammenlægning af regnskabsposter med ensartet indhold og med efterfølgende eliminering af koncerninterne indtægter og omkostninger, aktiebesiddelser, interne mellemværender og udbytter samt realiserede og urealiserede fortjenester og tab ved transaktioner mellem de konsoliderede virksomheder.

Ejendomme ejet af ejendomsanpartsselskaber indgår i posten 'Kapitalandele i tilknyttede virksomheder' i modervirksomheden.

Omregning af fremmed valuta

Regnskabet er præsenteret i danske kroner. Alle balanceposter i fremmed valuta, det vil sige aktiver og passiver samt ikke balanceførte poster, omregnes til danske kroner efter Danmarks Nationalbanks offentliggjorte valutakurser på balancedagen. Indtægter og udgifter i fremmed valuta omregnes efter de på transaktionstidspunktet gældende kurser.

Realiserede og urealiserede valutakursavancer og -tab medtages i resultatopgørelsen under 'Kursreguleringer'.

Resultatopgørelse

Indtægter fra tilknyttede og associerede virksomheder

Indeholder pensionskassens andel af de tilknyttede og associerede virksomheders driftsresultat og værdiregulering.

Indtægter af investeringsejendomme

Omfatter overskud eller underskud ved drift af pensionskassens investeringsejendomme. Beløbet opgøres efter fradrag af udgifter til ejendomsadministration. Regulering af investeringsejendommens værdi er indeholdt i posten 'Kursreguleringer'.

Renteindtægter og udbytter mv.

Indeholder årets renter af værdipapirer og udlån, renter af mellemværende med tilknyttede virksomheder, rentebetalinger vedrørende afledte finansielle instrumenter samt udbytte af kapitalandele med fradrag af udbytteskat.

Kursreguleringer

Omfatter årets værdiregulering af kapitalandele, investeringsforeningsandele, obligationer, investeringsejendomme og udlån samt realiserede gevinster og tab ved salg af kapitalandele, investeringsforeningsandele, obligationer, investeringsejendomme og udlån. Endvidere indgår valutakursregulering samt realiserede og urealiserede gevinster og tab vedrørende afledte finansielle instrumenter.

Renteudgifter

Indeholder renter på lån, renter af mellemværende med tilknyttede virksomheder samt øvrig gæld.

Administrationsomkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed

Indeholder direkte handelsomkostninger i forbindelse med værdipapirhandler og depotgebyrer samt egne omkostninger til administration af investeringsaktiver.

Pensionsafkastskat

Pensionsafkastskatten beregnes med en sats på 15,3%.

Pensionsafkastskat resultatføres med det beløb, der skal betales for perioden inkl. eventuelle reguleringer vedr. tidligere år. I balancen er skyldig pensionsafkastskat indregnet på de balanceposter, pensionsafkastskatten påhviler.

Pensionsydelse for egen regning

Pensionsydelse for egen regning omfatter årets udbetalte ydelser efter fradrag af genforsikringens andel.

Ændring i pensionshensættelser for egen regning

Omfatter årets ændring i pensionshensættelserne brutto med fradrag af genforsikringens andel.

Ændring i overskudskapital

Omfatter årets ændring i overskudskapitalen.

Administrationsomkostninger

Pensionskassen har indgået administrationsaftale med PenSam A/S. Omkostningerne dækker den daglige administration. Administrationsomkostninger omfatter periodiserede direkte og indirekte omkostninger vedrørende pensionsdriften.

Overført investeringsafkast

Overført investeringsafkast indeholder den del af det samlede investeringsafkast, der vedrører egenkapitalen. For den del af pensionskassen, som er omfattet af kontributionsbekendtgørelsen, overføres den andel, som kan henføres til egenkapitalen på grundlag af fordelingen af det realiserede resultat.

Skat

Pensionskassen er ikke selskabsskattepligtig. I dattervirksomhederne er skat udgiftsført med det beløb, der påhviler årets indkomst. Datterselskaberne er sambeskattet. Som skattemæssigt administrations-selskab er valgt PenSam Investering ApS.

Anden totalindkomst

Pensionskassen har valgt at præsentere totalindkomsten som en samlet opgørelse i forlængelse af resultatopgørelsen benævnt 'Totalindkomstopgørelse'. Pensionskassen har på nuværende tidspunkt ingen poster, som indregnes under anden totalindkomst.

Balancen

Materielle aktiver

Materielle aktiver består primært af driftsmidler. Driftsmidler indregnes i balancen til kostpris med fradrag af akkumulerede af- og nedskrivninger. Kostprisen omfatter anskaffessummen samt øvrige omkostninger tilknyttet anskaffelsen. Afskrivninger beregnes på grundlag af aktivets restværdi fratrukket akkumulerede nedskrivninger. Afskrivninger på driftsmidler foretages lineært over den forventede

økonomiske levetid. Afskrivningsperioderne er fastsat til 3 - 10 år.

Investeringsejendomme

Investeringsejendomme måles til dagsværdi efter en cash flow model. Investeringsejendomme omfatter primært bolig- og erhvervsejendomme. Dagsværdien opgøres med udgangspunkt i en systematisk vurdering af ejendommene baseret på deres forventede afkast over en 10-årig periode og terminalværdi.

Terminalværdien er forventningen til ejendommens fremtidige kontante driftsafkast i et normalt år efter en 10-årig periode. Dagsværdien er opgjort ved at tilbagediskontere det forventede afkast samt at fastsætte afkastkrav, der blandt andet afhænger af ejendommens art, beliggenhed og det aktuelle renteniveau.

Ejendomme ejet af ejendomsselskaber indgår i posterne 'Kapitalandele i tilknyttede og associerede virksomheder'.

Kapitalandele i tilknyttede og associerede virksomheder

Kapitalandele i tilknyttede og associerede virksomheder indregnes og måles til virksomhedens regnskabsmæssige indre værdi. Virksomhedens indre værdi opgøres efter det senest modtagne regnskab.

Kapitalandele

Kapitalandele indregnes i balancen til dagsværdi.

Dagsværdien for kapitalandele, der handles på et aktivt marked, opgøres på baggrund af lukkekursen på balancedagen.

For kapitalandele, hvor der ikke forefindes et aktivt marked og dermed ikke en observerbar pålidelig dagsværdi, foretages værdiansættelsen med udgangspunkt i almindeligt anerkendte værdiansættelsesmetoder. Dette omfatter f.eks. "discounted cash flow metoden", sammenlignelige handler og multipler. Den anvendte metode varierer afhængig af de konkrete foretagne investeringer.

Værdiansættelserne efterprøves løbende ud fra risiko og væsentlighed. Der valideres ved hjælp af følsomhedsanalyser af væsentlige forudsætninger i de anvendte værdiansættelsesmodeller.

Investeringsforeningsandele

Børsnoterede investeringsforeningsandele måles til dagsværdi med udgangspunkt i den officielle lukkekurs på balancedagen. Hvis en officiel lukkekurs ikke findes, anvendes den officielle børskurs. Unoterede investeringsforeningsandele måles til den af udbyder beregnede kurs, der bygger på de underliggende værdipapirers dagsværdi.

Andele i Kapitalforeningen PenSam Invest indgår som tilknyttet virksomhed.

Obligationer, pantesikrede udlån og andre udlån

Obligationer, pantesikrede udlån og andre udlån måles til dagsværdi. Dagsværdien af noterede obligationer opgøres med udgangspunkt i den officielle lukkekurs på balancedagen. Hvis en officiel lukkekurs ikke findes, anvendes den officielle børskurs. Dagsværdien af udtrukne børsnoterede obligationer måles dog til nutidsværdien af udtrækningsbeløbet. For øvrige unoterede obligationer og udlån opgøres dagsværdien ud fra almindeligt anerkendte værdiansættelsesteknikker, der inddrager alle tilgængelige data, som markedsdeltagere må antages at ville tage i betragtning ved en prisfastsættelse. PenSam benytter et internationalt anerkendt kreditvurderingsværktøj til understøttelse af ovenstående teknikker.

Afledte finansielle instrumenter

Børsnoterede og unoterede afledte finansielle instrumenter måles til dagsværdi, og reguleringer indregnes løbende i resultatopgørelsen under 'Kursreguleringer'. Positive dagsværdier indregnes i balancen under 'Afledte finansielle instrumenter', og negative dagsværdier indregnes i balancen under 'Anden gæld og Gæld til kreditinstitutter'.

For afledte finansielle instrumenter, der ikke er børsnoterede, anvendes til værdiansættelsen almindeligt anerkendte værdiansættelsesmetoder. De valgte metoder tilpasses de enkelte afledte finansielle instrumenter.

Der foretages analyser af værdiansættelserne i forhold til eksterne modparter og i forhold til priser fastsat af en uafhængig finansiell institution, for at vurdere og efterprøve, de af pensionskassen fastsatte værdier.

Repoer behandles som lån mod sikkerhed. Obligationer solgt som led i en repoforretning er medtaget i balancen til dagsværdi.

Tilgodehavender

Tilgodehavender måles til dagsværdi, hvilket normalt svarer til nominel værdi med fradrag af eventuel nedskrivning til forventede tab.

Likvide beholdninger

Likvide beholdninger indregnes og måles i balancen til dagsværdi, hvilket normalt svarer til nominel værdi.

Periodeafgrænsningsposter

Under periodeafgrænsningsposter indregnes betalinger vedrørende indtægter/udgifter vedrørende efterfølgende regnskabsår. Periodeafgrænsningsposter måles til kostpris.

Minoritetsinteresser

Minoritetsinteresser er øvrige investorers andel af tilknyttede virksomheders resultat og egenkapital.

Overskudskapital

Overskudskapital består af særlige bonushensættelser. De indeholder andele af overskud, der tilfalder medlemmerne, og som medregnes i pensionskassens kapitalgrundlag. De særlige bonushensættelser modtager samme forrentning som egenkapitalen og kan dække tab på lige fod med egenkapitalen. Særlige bonushensættelser udbetales til medlemmerne, når pensionerne er under udbetaling, eller når der sker genkøb.

Pensionsmæssige hensættelser

Pensionsmæssige hensættelser opgøres på basis af det til Finanstilsynet anmeldte tekniske grundlag for beregning af pensionsmæssige hensættelser.

Pensionshensættelser

Pensionshensættelser opdeles i noterne i garanterede ydelser, risikomargen, individuelt bonuspotentiale og kollektivt bonuspotentiale.

Nutidsværdien af fremtidige betalingsstrømme findes ved diskontering med den til Finanstilsynets anmeldte rentekurve, hvor satserne er med volatilitetsjustering og reduceret med pensionsafkastbeskatnings-satsen.

Forudsætninger vedrørende dødelighed og invaliditet er fastlagt på baggrund af erfaringer fra bestanden i PenSam. Forudsætninger vedrørende de fremtidige administrationsomkostninger er baseret på erfaringer i PenSam vedrørende omkostninger pr. forsikret.

Garanterede ydelser

Garanterede ydelser er opgjort ud fra de betalingsstrømme (præmier, ydelser, administrationsudgifter), der følger, hvis forsikringerne har henholdsvis fortsat præmiebetaling, ophørt præmiebetaling (fripolice), tilbagekøb, og hvis forsikringsbegivenheder indtræffer, hvor der beregnes et sandsynlighedsvægtet gennemsnit ud fra sandsynlighederne for disse forskellige tilstande.

Nutidsværdierne opgøres efter markedsforudsætningerne. Hertil lægges et tillæg til dækning af fremtidige ydelser foranlediget af indtrufne forsikringsbegivenheder samt et tillæg for ubetalte, forfaldne forsikringsydelser.

Risikomargen

Risikomargenen beregnes efter kapitalomkostningsmetoden under Solvens II.

Individuelt bonuspotentiale og kollektivt bonuspotentiale

Den forsikredes bonusret opgøres residualt i forhold til de pensionsmæssige hensættelser efter finansiering af garanterede ydelser, risikomargen og fortjenstmargen. Den del af værdien af bonusretten, der er indeholdt i de retrospektive hensættelser, er individuelt bonuspotentiale, mens den del, der ikke er fordelt til de enkelte forsikringer, er kollektivt bonuspotentiale.

Individuelt bonuspotentiale og kollektivt bonuspotentiale kan sammen med fortjenstmargen anvendes til betaling af den anmeldte risikoforrentning samt til dækning af negative realiserede resultater i henhold til kontributionsbekendtgørelsen.

Udskudt skat og pensionsafkastskat

Udskudt skat og pensionsafkastskat optages til aktuell pensionsafkast- og skattesats af forskellen mellem regnskabsmæssige og pensionsafkast-/skattemæssige værdier.

Gæld til kreditinstitutter

Gæld til kreditinstitutter omfatter gældsforpligtelser forbundet med investeringsaktiviteten. Gæld til kreditinstitutter i forbindelse med repoforretninger måles til dagsværdi.

Øvrige forpligtelser

Øvrige forpligtelser omfatter repoforretninger samt gæld til tilknyttede og associerede selskaber, og

anden gæld måles til dagsværdi, der i al væsentlighed svarer til nominel værdi.

Nøgletal

Pensionskassens nøgletal udarbejdes efter Regnskabsbekendtgørelsen. Afkastnøgletallene er beregnet som sammenvægtede afkast.

Kommende standarder og fortolkningsbidrag

International Accounting Standards Board (IASB) har udsendt en række ændringer af de internationale regnskabsstandarder, der endnu ikke er trådt i kraft. I det følgende er omtalt de standarder, som forventes at få indflydelse på pensionskassens regnskabsaflæggelse.

IFRS 17 Forsikringskontrakter forventes implementeret 1. januar 2021. Pensionskassen er i gang med at vurdere effekten af standarden. Det er endnu ikke muligt at vurdere eventuelle regnskabsmæssige effekter af standarden.

Noter

i mio. kr.

NOTE 2

Hoved- og nøgletal ⁽¹⁾	Efter tidligere bekendtgørelse				
	2017	2016	2015	2014	2013
Resultatopgørelse					
Pensionsydelse f.e.r. (for egen regning)	-941	-1.042	-911	-915	-923
Investeringsafkast før pensionsafkastskat	887	1.877	662	3.377	168
Pensionsmæssige driftsomkostninger f.e.r. i alt	-25	-23	-25	-25	-26
Ændring i pensionshensættelser	-206	-437	332	-1.693	778
Ændring i overskudskapital	19	20	36	-2	34
Pensionsafkastskat	-187	-241	-81	-455	-5
Overført investeringsafkast	-125	-154	-13	-287	-26
<i>Pensionsteknisk resultat</i>	-579	0	0	0	0
Egenkapitalens investeringsafkast	125	154	13	287	26
Pensionsafkastskat for egenkapitalen	64	-24	-3	-44	-21
<i>Årets resultat / Årets totalindkomst</i>	-390	130	10	243	5
Balance					
Hensættelser til pensions- og investeringskontrakter i alt	21.449	21.296	22.216	22.396	20.874
Overskudskapital	498	518	536	572	570
Egenkapital, i alt	3.597	3.986	3.856	3.846	3.602
Aktiver, i alt	27.023	28.100	30.082	28.249	26.998
Nøgletal i pct.					
Afkastnøgletal					
Afkastprocent	3,6	8,3	2,7	14,9	0,7
Omkostningsnøgletal					
Omkostningsprocent af hensættelser	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
Omkostninger pr. medlem i kr.	518	472	494	485	508
Forrentningsnøgletal					
Egenkapitalforrentning efter skat	-10,3	3,3	0,3	6,5	0,1
Forrentning af overskudskapital efter skat	2,7	3,3			
Solvensnøgletal					
Solvensdækning (solvens 2)*	433,0	215,3			
Solvensdækning (solvens 1)			546,6	606,9	622,9

⁽¹⁾ Finanstilsynets regnskabsbekendtgørelse er ændret med virkning fra 2016. Den medfører nye samt redefinerede regnskabsposter. Historiske data er ikke tilgængelige, hvorfor det ikke er muligt at udarbejde nye sammenligningstal for 2013-2015.

* Nøgletallet solvensdækning er undtaget fra kravet om revision, jævnfør bekendtgørelse, og dermed ikke revideret.

Noter

I t. kr.

NOTE 3	Pensionskassen		Koncernen	
	2017	2016	2017	2016
Renteindtægter og udbytter mv.				
Renter af obligationer	174.969	292.957	174.969	292.957
Renter af pantsikrede udlån	9	14	9	14
Renter af gældsbreve	373	360	373	360
Udbytte, kapitalandele og investeringsforeningsandele	49.910	34.812	49.910	34.812
Tilknyttede virksomheder	0	16	0	16
Afledte finansielle instrumenter	277.281	249.148	277.281	249.148
Kreditinstitutter	34	24	46	31
<i>I alt</i>	<i>502.576</i>	<i>577.331</i>	<i>502.588</i>	<i>577.338</i>

NOTE 4	2017		2016	
	2017	2016	2017	2016
Kursreguleringer				
Investeringsejendomme	6.759	153.372	6.759	153.372
Kapitalandele	160.198	116.348	160.198	116.348
Obligationer	-39.828	117.298	-39.828	117.298
Pantsikrede udlån	-8	-17	-8	-17
Afledte finansielle instrumenter	-355.443	280.848	-355.443	280.848
Valutakursreguleringer	392.453	-63.412	392.453	-63.412
Andre udlån	189	352	189	352
<i>I alt</i>	<i>164.320</i>	<i>604.789</i>	<i>164.320</i>	<i>604.789</i>

NOTE 5	2017		2016	
	2017	2016	2017	2016
Renteudgifter				
Øvrige finansielle investeringsaktiver	-2.040	-10.424	-2.040	-10.424
Kreditinstitutter	-1	0	-38	-231
Andre renter	-1.836	-891	-1.836	-891
<i>I alt</i>	<i>-3.877</i>	<i>-11.315</i>	<i>-3.914</i>	<i>-11.546</i>

NOTE 6	2017		2016	
	2017	2016	2017	2016
Administrationsomkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed				
Depotafgift	-436	-410	-436	-410
Formueforvaltning, fordelte fællesomkostninger	-26.900	-28.704	-26.900	-28.704
Anden formueadministration	-612	-1.855	-612	-1.855
<i>I alt</i>	<i>-27.948</i>	<i>-30.969</i>	<i>-27.948</i>	<i>-30.969</i>

NOTE 7	Pensionskassen		Koncernen	
	2017	2016	2017	2016
Pensionsafkastskat				
Beregnet betaling for året	-117.177	-273.003	-117.177	-273.003
Tilgodehavende pensionsafkastskat	0	8.622	0	8.622
Regulering vedr. tidligere år	-5.535	0	-5.535	0
Afregnet individuel pensionsafkastskat	-517	-630	-517	-630
Individuel pensionsafkastskat overført til andet selskab	-38	-48	-38	-48
<i>I alt</i>	<i>-123.267</i>	<i>-265.059</i>	<i>-123.267</i>	<i>-265.059</i>
Pensionsafkastskatten er fordelt til:				
Medlemmerne	-187.116	-241.498	-187.116	-241.498
Egenkapitalen	63.849	-23.561	63.849	-23.561
<i>I alt</i>	<i>-123.267</i>	<i>-265.059</i>	<i>-123.267</i>	<i>-265.059</i>
NOTE 8				
Udbetalte ydelser	2017	2016	2017	2016
Forsikringssummer ved død	-4.435	-2.646	-4.435	-2.646
Forsikringssummer ved udløb	-53.286	-96.529	-53.286	-96.529
Løbende pensionsudbetalinger	-837.822	-888.431	-837.822	-888.431
Udbetalt fra overskudskapital	-33.086	-38.536	-33.086	-38.536
Udtrædelsesgodtgørelser	-11.757	-15.833	-11.757	-15.833
Regulering af fond for midlertidig økonomisk bistand	0	-38	0	-38
Skadeforebyggende omkostninger	-337	-357	-337	-357
<i>I alt</i>	<i>-940.723</i>	<i>-1.042.370</i>	<i>-940.723</i>	<i>-1.042.370</i>

NOTE 9	Pensionskassen		Koncernen	
	2017	2016	2017	2016
Administrationsomkostninger				
Administrationsvederlag	-24.949	-23.165	-24.949	-23.165
<i>Administrationsomkostninger, i alt</i>	<i>-24.949</i>	<i>-23.165</i>	<i>-24.949</i>	<i>-23.165</i>

Pensionskassen PenSam har indgået administrationsaftale med PenSam A/S. Der er derfor ikke ansat medarbejdere.

Vederlag til direktion og bestyrelse samt honorar til revision bliver afregnet i henhold til aftale.

Antal i bestyrelsen	5	5
Antal i direktion	1	1
Antal øvrige væsentlige risikotagere	15	10

Vederlag til bestyrelse, direktion og øvrige væsentlige risikotagere:

Bestyrelse:

Bestyrelsesformand Jess V. Lauersen	-90	-90
Næstformand Dennis Kristensen*	-53	-53
Cato Baldvinsson	-60	-60
Inge Beicher (Indtrådt pr. 15. marts 2016)	-60	-47
Palle Nielsen	-48	-48
Bjarne Fabienke (Udtrådt pr. 15. marts 2016)	0	-13

Kommitterede

Flemming Bøgvad (Udtrådt pr. 15. marts 2016)	0	-7
Ebbe Dalsgaard (Udtrådt pr. 15. marts 2016)	0	-7
<i>Honorar i alt</i>	<i>-311</i>	<i>-325</i>

*Bestyrelsesmedlemmets honorar afgives til FOA.

Bestyrelsen aflønnes udelukkende med et fast honorar. Ud over det oplyste honorar, ydes et fast honorar til medlemmer af revisionsudvalget, som udgør 60 t. kr. for formanden og 40 t. kr. for øvrige medlemmer årligt.

Som medlem af bestyrelsen i andre selskaber i PenSam gruppen har følgende bestyrelsesmedlemmer modtaget et samlet honorar fra selskaberne: Dennis Kristensen 200 t. kr. (2016: 200 t. kr.), Cato Baldvinsson 19 t.kr. (2016: 0 t.kr.), Palle Nielsen 100 t. kr. (2016: 100 t. kr.), Ebbe Dalsgaard 0 t. kr. (2016: 80 t. kr.) og Flemming Bøgvad 0 t. kr. (2016: 61 t. kr.).

Direktion:

Torsten Fels (Indtrådt pr. 1. august 2016)		
Kontraktligt vederlag	-3.168	-1.316
Kontant bonus	0	0
<i>Vederlag i alt</i>	<i>-3.168</i>	<i>-1.316</i>

Helen Kobæk		
Kontraktligt vederlag (Udtrådt pr. 31. juli 2016)	0	-2.531
Kontant bonus	0	0
<i>Vederlag i alt</i>	<i>0</i>	<i>-2.531</i>

Direktionen aflønnes af PenSam Liv, og omkostningen fordeles til de øvrige selskaber i PenSam gruppen i henhold til administrationsaftale.

Det omkostningsførte vederlag til direktionen i Pensionskassen PenSam udgør 634 t. kr. (2016: 699 t. kr.).

NOTE 9 (FORTSAT)	Pensionskassen		Koncernen	
	2017	2016	2017	2016

Administrationsomkostninger

Øvrige ansatte, hvis aktiviteter har væsentlig indflydelse på virksomhedens risikoprofil:

Kontraktligt vederlag	-16.992	-12.141		
Pension	-2.951	-1.955		
Kontant bonus	-480	-550		
<i>I alt omkostningsført vederlag i PenSam gruppen</i>	<i>-20.423</i>	<i>-14.646</i>		

PenSam gruppen er forpligtet til at udpege alle medarbejdere, hvis aktiviteter har indflydelse på Pensionskassen PenSam's risikoprofil. En andel af de væsentlige risikotagere er ansat i PenSam A/S, og deres vederlag fordeles til de øvrige selskaber i PenSam gruppen og afregnes i henhold til administrationsaftale.

Samlet variabel løn fordelt på udbetalingsform

Kontant udbetalt	-480	-550		
Udskudt for året	0	-800		

Samlet udestående variabel løn

Udestående udskudt variabel løn vedr. tidligere år	-320	0		
Udbetaling af udskudt variabel løn vedr. tidligere år	-480	0		
Optjent udskudt variabel løn i året	0	-800		

Revisionshonorar:

Lovpligtig revision af årsregnskabet	-336	-344		
Andre erklæringsopgaver med sikkerhed	0	-13		
Skatterådgivning	-64	0		
Honorar for andre ydelser	0	-11		
<i>I alt</i>	<i>-400</i>	<i>-368</i>		

Den eksterne revision har udført skatterådgivning i forbindelse med forhold vedr. PAL.

NOTE 10	Pensionskassen		Koncernen	
	2017	2016	2017	2016
Fordeling af realiseret resultat samt udlodning fra egenkapitalen				
Pensionskassen har anmeldt en risikoforrentningsregel for 2017, hvor der ikke fordeles risikoforrentning til kapitalgrundlaget.				
Realiseret resultat, jf. kontributionsbekendtgørelsen	746.777	1.000.594	-	-
Fordelt til:				
Kollektivt bonuspotentiale	606.122	825.982	-	-
Overskudskapital	15.636	20.622	-	-
<i>I alt til medlemmerne</i>	<i>621.758</i>	<i>846.604</i>	-	-
Egenkapitalens investeringsafkast	125.019	153.990	-	-
<i>Fordelt, i alt</i>	<i>746.777</i>	<i>1.000.594</i>	-	-
Realiseret resultat til medlemmerne	621.758	0	-	-
Udlodning fra egenkapitalen	578.512	0	-	-
I alt til medlemmerne (realiseret resultat og udlodning)	1.200.270	0	-	-
Dette beløb er fordelt således til kontributionsgrupperne:				
Rentegruppe Pensionskassen for sygehjælpere m.fl.				
Realiseret resultat til Kollektivt bonuspotentiale	540.304	696.975	-	-
Udlodning fra egenkapitalen	422.055	0	-	-
Overskudskapital	14.233	21.483	-	-
<i>I alt til medlemmerne</i>	<i>976.592</i>	<i>718.458</i>	-	-
Rentegruppe Pensionskassen for portører m.fl.				
Realiseret resultat til kollektivt bonuspotentiale	96.291	111.203	-	-
Udlodning fra egenkapitalen	38.341	0	-	-
Overskudskapital	1.065	1.627	-	-
<i>I alt til medlemmerne</i>	<i>135.696</i>	<i>112.830</i>	-	-
Rentegruppe Pensionskassen for trafikfunktionærer m.fl.				
Realiseret resultat til kollektivt bonuspotentiale	20.447	30.851	-	-
Udlodning fra egenkapitalen	11.859	0	-	-
Overskudskapital	338	518	-	-
<i>I alt til medlemmerne</i>	<i>32.644</i>	<i>31.369</i>	-	-
Risikogrupper				
Realiseret resultat til kollektivt bonuspotentiale	-26.047	-15.420	-	-
Udlodning fra egenkapitalen	0	0	-	-
Overskudskapital	0	0	-	-
<i>I alt til medlemmerne</i>	<i>-26.047</i>	<i>-15.420</i>	-	-
Omkostningsgrupper*				
Realiseret resultat til kollektivt bonuspotentiale	-24.872	2.373	-	-
Udlodning fra egenkapitalen	106.257	0	-	-
Overskudskapital	0	-3.006	-	-
<i>I alt til medlemmerne</i>	<i>81.385</i>	<i>-633</i>	-	-

Pensionskassen har en skyggekonto vedrørende egenkapital på 2,9 mio. kr. og overskudskapital på 0,4 mio. kr. i 2017. I 2016 var den hhv. 3,8 mio. kr. og 0,6 mio. kr.

Efter kontributionsbekendtgørelsen skal skyggekonti pr. 31.12.2015 nedbringes eller nedskrives med mindst en femtedel om året i de følgende fem år. Skyggekontiene er ikke nedbragt i løbet af 2017, men ultimo 2017 nedskrevet med en femtedel af saldoen 31.12.2015.

NOTE 11	Pensionskassen		Koncernen	
	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2016
Investerings ejendomme				
Dagsværdi primo	1.670.926	1.547.067	1.808.979	1.703.556
Tilgang	15.036	9.541	15.036	9.541
Afgang	-826.511	-33.459	-844.506	-49.459
Årets værdiregulering til dagsværdi	6.759	147.777	8.084	145.341
<i>Saldo ultimo</i>	<i>866.210</i>	<i>1.670.926</i>	<i>987.593</i>	<i>1.808.979</i>

Vægtet gennemsnit af forrentningskravet, der er lagt til grund ved fastsættelse af ejendommenes dagsværdi:

Boligejendomme	4,6%	4,2%	4,6%	4,2%
Erhvervs ejendomme	6,1%	6,1%	6,2%	6,2%
Blandede bolig- og erhvervs ejendomme	-	5,4%	-	5,4%

Pensionskassens ejendomme værdiansættes med udgangspunkt i DCF metoden. For enkelte ejendomme indhentes mæglervurderinger, som anvendes til at underbygge og validere DCF metoden.

NOTE 12

Kapitalandele

På www.pensam.dk > Forside > Om PenSam > PenSam i tal > Årsrapporter > Supplerende oplysninger til årsrapporterne vises en oversigt over de selskaber, der er investeret i.

NOTE 13	Pensionskassen			Koncernen	
	Hovedstol 2017	Positiv værdi 2017	Negativ værdi 2017	Positiv værdi 2017	Negativ værdi 2017
Afledte finansielle instrumenter					
Rentekontrakter					
Renteswaps					
Løbetid 0-10 år	35.728.966	611.008	-56.840	611.008	-56.840
Løbetid 10-20 år	9.183.394	397.000	-118.670	397.000	-118.670
Løbetid >20 år	9.305.737	301.486	-515.832	301.486	-515.832
<i>I alt</i>	<i>54.218.097</i>	<i>1.309.494</i>	<i>-691.342</i>	<i>1.309.494</i>	<i>-691.342</i>
Repo/Reverse forretninger					
Løbetid 0-10 år	-35.491	611.431	-734.267	611.431	-734.267
<i>I alt</i>	<i>-35.491</i>	<i>611.431</i>	<i>-734.267</i>	<i>611.431</i>	<i>-734.267</i>
Terminkontrakter	-8.637.317	85.904	-25.790	85.904	-306.023
<i>I alt</i>	<i>-8.637.317</i>	<i>85.904</i>	<i>-25.790</i>	<i>85.904</i>	<i>-306.023</i>
<i>Saldo ultimo</i>	<i>45.545.289</i>	<i>2.006.829</i>	<i>-1.451.399</i>	<i>2.006.829</i>	<i>-1.731.632</i>

Alle rentekontrakter er indgået i danske kroner og euro.

Valutakontrakter har alle en løbetid på under et år.

Positive dagsværdier indgår i aktiverne.

Negative dagsværdier indgår i passiverne under 'Anden gæld'.

NOTE 13 (FORTSAT)

	Pensionskassen			Koncernen	
	Hovedstol	Positiv værdi	Negativ værdi	Positiv værdi	Negativ værdi
Afledte finansielle instrumenter	2016	2016	2016	2016	2016
Rentekontrakter					
Renteswaps					
Løbetid 0-10 år	22.715.033	812.498	-97.722	812.498	-97.722
Løbetid 10-20 år	5.843.864	521.014	-49.923	521.014	-49.923
Løbetid >20 år	8.071.563	421.761	-634.524	421.761	-634.524
<i>I alt</i>	<i>36.630.460</i>	<i>1.755.273</i>	<i>-782.169</i>	<i>1.755.273</i>	<i>-782.169</i>
Repo/Reverse forretninger					
Løbetid 0-10 år	-761.400	234.189	-1.154.237	234.189	-1.154.237
<i>I alt</i>	<i>-761.400</i>	<i>234.189</i>	<i>-1.154.237</i>	<i>234.189</i>	<i>-1.154.237</i>
Valutakontrakter					
Terminkontrakter	-9.864.388	53.087	-306.023	53.087	-306.023
<i>I alt</i>	<i>-9.864.388</i>	<i>53.087</i>	<i>-306.023</i>	<i>53.087</i>	<i>-306.023</i>
<i>Saldo ultimo</i>	<i>26.004.672</i>	<i>2.042.549</i>	<i>-2.242.429</i>	<i>2.042.549</i>	<i>-2.242.429</i>

Alle rentekontrakter er indgået i danske kroner og euro.

Valutakontrakter har alle en løbetid på under et år.

Positive dagsværdier indgår i aktiverne.

Negative dagsværdier indgår i passiverne under 'Anden gæld'.

NOTE 14**Eventualaktiver**

Pensionskassen har rejst et tilbagesøgningskrav overfor SKAT, som følge af EU - Domstolens afgørelse i relation til den såkaldte ATP - sag, som vedrører momsfrigørelse for forvaltning og herunder administration af pensionselskaber. Det er som følge af manglende praksis på området uvist i hvilket omfang pensionskassen får medhold, og i givet fald hvornår PenSam modtager refusion, og derfor er det ikke muligt at indregne noget beløb i relation hertil i årsrapporten. Kravet behandles derfor som et eventualaktiv.

NOTE 15	Pensionskassen		Koncernen	
	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2016
Overført overskud				
Saldo primo	3.986.435	3.856.006	3.986.435	3.856.006
Årets resultat	-389.646	130.429	-389.646	130.429
<i>Saldo ultimo</i>	<i>3.596.789</i>	<i>3.986.435</i>	<i>3.596.789</i>	<i>3.986.435</i>
NOTE 16				
Overskudskapital	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2016
Saldo primo	517.724	535.963	517.724	535.963
Andel af realiseret resultat	15.636	23.628	15.636	23.628
Andel af pensionsafkastskat	-2.591	-325	-2.591	-325
Risikoforrentning	0	-3.006	0	-3.006
Udbetalt	-33.086	-38.536	-33.086	-38.536
<i>Saldo ultimo</i>	<i>497.683</i>	<i>517.724</i>	<i>497.683</i>	<i>517.724</i>
NOTE 17				
Pensionshensættelser	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2016
Pensionshensættelser primo	21.296.140	20.705.700	21.296.140	20.705.700
Kollektivt bonuspotentiale primo	-2.080.854	-1.576.444	-2.080.854	-1.576.444
Akkumuleret værdiregulering primo	-7.013.590	-6.638.567	-7.013.590	-6.638.567
<i>Retrospektive hensættelser primo</i>	<i>12.201.696</i>	<i>12.490.689</i>	<i>12.201.696</i>	<i>12.490.689</i>
Tilskrivning af afkast	568.905	686.775	568.905	686.775
Pensionsydelse	-907.637	-1.003.834	-907.637	-1.003.834
Tilbageholdt PAL vedr. året	82.122	98.562	82.122	98.562
Betalt PAL vedr. tidligere år	-98.562	-85.187	-98.562	-85.187
Omkostningstillæg efter tilskrivning af omkostningsbonus	-76	-83	-76	-83
Risikogevinst efter tilskrivning af risikobonus	-31.223	12.573	-31.223	12.573
Andet	5.907	2.201	5.907	2.201
<i>Retrospektive hensættelser ultimo</i>	<i>11.821.132</i>	<i>12.201.696</i>	<i>11.821.132</i>	<i>12.201.696</i>
Brutto akkumuleret værdiregulering ultimo	6.651.991	7.013.590	6.651.991	7.013.590
Netto akkumuleret værdiregulering ultimo	6.651.991	7.013.590	6.651.991	7.013.590
Kollektivt bonuspotentiale ultimo	2.975.887	2.080.854	2.975.887	2.080.854
<i>Saldo ultimo</i>	<i>21.449.010</i>	<i>21.296.140</i>	<i>21.449.010</i>	<i>21.296.140</i>

NOTE 17 (FORTSAT)	Pensionskassen		Koncernen	
	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2016
Pensionshensættelser				
Fordelingen af pensionshensættelser:				
Rentegruppe Pensionskassen for sygehjælpere m.fl. - betinget garanteret gennemsnitsrenteprodukt				
Garanterede ydelser	16.564.055	17.239.272	16.564.055	17.239.272
Kollektivt bonuspotentiale, rente	2.221.321	1.507.526	2.221.321	1.507.526
Kollektivt bonuspotentiale, risiko	236.639	211.832	236.639	211.832
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning	73.710	3.567	73.710	3.567
Risikomargen	69.793	86.757	69.793	86.757
<i>Pensionshensættelser Pensionskassen for sygehjælpere m.fl. i alt</i>	<i>19.165.518</i>	<i>19.048.954</i>	<i>19.165.518</i>	<i>19.048.954</i>
Rentegruppe Pensionskassen for portører m.fl. - betinget garanteret gennemsnitsrenteprodukt				
Garanterede ydelser	1.372.418	1.397.853	1.372.418	1.397.853
Kollektivt bonuspotentiale, rente	286.083	233.495	286.083	233.495
Kollektivt bonuspotentiale, risiko	40.068	35.979	40.068	233.495
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning	6.664	328	6.664	233.495
Risikomargen	5.981	6.851	5.981	35.979
<i>Pensionshensættelser Pensionskassen for portører m.fl. i alt</i>	<i>1.711.213</i>	<i>1.674.505</i>	<i>1.711.213</i>	<i>1.674.505</i>
Rentegruppe Pensionskassen for trafikfunktionærer m.fl. - betinget garanteret gennemsnitsrenteprodukt				
Garanterede ydelser	458.966	482.202	458.966	482.202
Kollektivt bonuspotentiale, rente	89.784	69.847	89.784	69.847
Kollektivt bonuspotentiale, risiko	17.969	15.643	17.969	15.643
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning	3.649	2.637	3.649	2.637
Risikomargen	1.910	2.351	1.910	2.351
<i>Pensionshensættelser Pensionskassen for trafikfunktionærer m.fl. i alt</i>	<i>572.279</i>	<i>572.680</i>	<i>572.279</i>	<i>572.680</i>
<i>Afkastprocent pr. rentegruppe</i>				
Pensionskassen for sygehjælpere m.fl.	3,5%	8,2%	3,5%	8,2%
Pensionskassen for portører m.fl.	5,2%	9,7%	5,2%	9,7%
Pensionskassen for trafikfunktionærer m.fl.	3,6%	8,1%	3,6%	8,1%
<i>Bonusgrad pr. rentegruppe</i>				
Pensionskassen for sygehjælpere m.fl.	23,2%	14,7%	23,2%	14,7%
Pensionskassen for portører m.fl.	34,5%	28,1%	34,5%	28,1%
Pensionskassen for trafikfunktionærer m.fl.	37,1%	27,8%	37,1%	27,8%
Omkostningsresultat i %	-0,1%	-0,1%	-0,1%	-0,1%
Omkostningsresultat i t. kr.	-24.873	-23.081	-24.873	-23.081
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning, i t. kr.	84.022	6.531	84.022	6.531
Risikoresultat i %	0,2%	-0,1%	0,2%	-0,1%
Risikoresultat i t. kr.	31.223	-12.573	31.223	-12.573
Kollektivt bonuspotentiale, risiko i t. kr.	294.677	263.454	294.677	263.454
Forrentning af kundemidler efter omkostninger før skat	6,3%	7,9%	6,3%	7,9%

NOTE 18	Pensionskassen		Koncernen	
	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2016
Anden gæld				
Afledte finansielle instrumenter jf. note 13	717.132	1.088.192	717.132	1.088.192
Øvrig gæld	28.429	40.461	38.780	55.007
Saldo ultimo	745.561	1.128.653	755.912	1.143.199

Alle gældsposter forfalder indenfor fem år fra balancetidspunktet.

NOTE 19

Kapitalgrundlag	(mio. kr.)	(mio. kr.)		
Egenkapital ultimo	3.597	3.986	-	-
Overskudskapital	498	515	-	-
Fradrag for gæld	-2	0	-	-
<i>Kapitalgrundlag ultimo</i>	4.092	4.502	-	-

NOTE 20

Sikkerhedsstillelser, eventualforpligtelser og andre økonomiske forpligtelser	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2016
	(mio. kr.)	(mio. kr.)	(mio. kr.)	(mio. kr.)
Registrerede aktiver stillet til sikkerhed for pensionskassens hensættelser	22.394	21.998	22.394	21.998
Sikkerhedsstillelse for afledte finansielle instrumenter	104	23	104	23
Sikkerhedsstillelse i forbindelse med repo forretninger	729	1.159	729	1.159
Uudnyttet tilsagn om investering i ejendomsfonde	78	99	78	99
Uudnyttet tilsagn om investering i private equity fonde	319	373	319	373
Uudnyttet tilsagn om investering i infrastruktur fonde	87	105	87	105
Uudnyttet tilsagn om investering i øvrige fonde	90	89	90	89
Uudnyttet tilsagn med investering i lån	13	8	13	8

Der er stillet sikkerhed for en momsreguleringsforpligtelse på 0,3 mio. kr. i forbindelse med salg af Bymose Hegn.

Pensionskassen har ikke påtaget sig kautions-, garanti- eller andre forpligtelser ud over de i regnskabet anførte.

NOTE 21

Nærtstående parter

Nærtstående parter, som har betydelig indflydelse er:

- Bestyrelsesmedlemmer i Pensionskassen PenSam. Bestyrelsen fastlægger forretningsmodellen og den overordnede strategi for koncernen.
- Direktionen i Pensionskassen PenSam. Direktionen varetager den daglige drift.

Andre nærtstående parter er:

- FOA, er nærtstående via fælles ejerskab af PenSam Holding koncernen.
- PenSam Holding A/S, er associeret virksomhed i Pensionskassen PenSam.
- PenSam Liv forsikringsaktieselskab, er nærtstående via Pensionskassen PenSam's ejerandel i PenSam Holding A/S.
- PenSam Forsikring A/S, er nærtstående via Pensionskassen PenSam's ejerandel i PenSam Holding A/S.
- PenSam Bank A/S, er nærtstående via Pensionskassen PenSam's ejerandel i PenSam Holding A/S.
- PenSam A/S, er nærtstående via Pensionskassen PenSam's ejerandel i PenSam Holding A/S.

Der har ikke været andre transaktioner med bestyrelse og direktion end vederlag, jf. note 9.

PenSam gruppen anvender PenSam Bank som bankforbindelse i beskedent omfang.

PenSam A/S varetager administrative opgaver for Pensionskassen PenSam. I henhold til administrationsaftale afregnes til fastpris opgjort på markedsbaserede vilkår.

De administrative opgaver omfatter pensionsadministration, formueforvaltning samt øvrig administration for selskaberne i PenSam gruppen.

Øvrige koncerninterne transaktioner, såsom handel med værdipapirer og nogle produktspecifikke aftaler mellem de juridiske enheder sker ligeledes på markedsbaserede vilkår.

Ydelser i henhold til administrationsaftale samt mellemværende:

	2017	2016
Omkostninger, i alt	-51.849	-51.869
Tilgodehavender, i alt	155.422	63.312

NOTE 22

Afkast til regnskabsmæssig værdi

I skemaet vises afkastprocenter for 2017 fordelt på investeringskategorier.

	Regnskabsmæssig værdi		Afkast i % før pensions- afkastskat og selskabsskat
	Primo	Ultimo	
1. Grunde og bygninger	3.082.848	2.173.206	8,7
2.1 Noterede kapitalandele	2.597.386	2.497.014	10,5
2.2 Unoterede kapitalandele	3.173.898	2.991.440	-4,3
2. Kapitalandele i alt	5.771.284	5.488.454	2,2
3.1 Stats- og realkreditobligationer	9.731.987	11.619.944	0,5
3.2 Indeksobligationer	277.145	262.246	1,5
3.3 Kreditobligationer og emerging markets obligationer	5.823.708	4.737.474	0,1
3.4 Udlån m.v.	12.807	13.746	3,8
3. Obligationer og udlån i alt	15.845.647	16.633.410	0,4
4. Dattervirksomheder	755	624	-
5. Øvrige investeringsaktiver	-252.936	60.114	-
6. Afledte finansielle instrumenter til sikring af aktiver og forpligtelser	973.104	618.153	-

De viste afkast i procent er for de enkelte aktivtyper beregnet som et tidsvægtet afkast. Værdien af valutaafdækningsinstrumenter indgår i pkt. 5.

Der beregnes ikke tidsvægtet afkast for 'Øvrige finansielle investeringsaktiver' og 'Afmædte finansielle instrumenter' til sikring af nettoændringer af aktiver og forpligtelser', da en sådan beregning for disse aktivklasser ikke er mulig.

Værdien af unoterede investeringer udgør ca. 18% af investeringsaktiverne.

NOTE 23**Tilknyttede og associerede virksomheder**

	Pensions- kassens andel af aktiekapital i procent	Virksom- hedens egen- kapital	Virksom- hedens resultat	Retsform	Hjemsted	Aktivitet
Kapitalandele i tilknyttede virksomheder						
Augustenborg Landevej, Sønderborg, PenSam	100,00	26.257	-112	ApS	Furesø	Udlejning
Hobrovej 42, Ålborg, PenSam	100,00	85.587	6.657	ApS	Furesø	Udlejning
PenSam Bolig	100,00	3.461	-325	ApS	Furesø	Udlejning
PenSam Gård 31.03.13	100,00	161	-27	ApS	Furesø	Udlejning
PenSam Investering	100,00	624	-31	ApS	Furesø	Investering
Skanderborgvej, Nydamsvej, Hørning, PenSam	100,00	9.151	-174	ApS	Furesø	Udlejning
Skjoldenæsholm Landbrug	50,00	15.986	2.004	ApS	Ringsted	Landbrug
Kapitalandele i associerede virksomheder						
Kapitalforeningen PenSam Invest	10,44	53.926.521	2.783.433	Forening	København	Investering
PenSam Ejendomme	35,68	2.053.161	147.332	ApS	Furesø	Udlejning
PenSam Holding	90,00	2.103.782	-65.045	A/S	Furesø	Holding
Skovselskabet Skov-Sam Holding	50,00	254.309	38.365	ApS	Furesø	Skovdrift

I PenSam gruppen skifter ejerandelene løbende i de tilknyttede og associerede virksomheder, derfor kan ejerandele og resultater ikke direkte afstemmes til resultatopgørelsen.

NOTE 24**Følsomhedsoplysninger i t. kr.**

Hændelse	Påvirkning af egenkapitalen
Rentestigning 0,7 pct. Point	-121.703
Rentefald 0,7 pct. Point	129.794
Aktiekursfald på 12 pct.	-34.089
Ejendomsprisfald på 8 pct.	0
Valutakursrisiko (VAR 99,5 pct.)	-3.769
Tab på modpart på 8 pct.	-21.398

Negativt fortegn dækker over en reduktion af det pågældende regnskabstal.

Skemaet er udarbejdet i overensstemmelse med Finanstilsynets vejledninger for indberetninger om risikoscenarier.

NOTE 25

Risikooplysninger

Bestyrelsen i Pensionskassen PenSam har besluttet en politik for risikostyring, der fastlægger det ønskede risikoniveau i pensionskassen, og som sikrer sammenhæng imellem de finansielle mål og midler. Den overordnede risikopolitik er et centralt element i pensionskassens risikostyringssystem, idet det ønskede risikoniveau fastlagt i politikken fordeles ud på alle de forskellige typer af risici, som pensionskassen er udsat for.

Det er en af bestyrelsens vigtige opgaver at vurdere, om det ønskede risikoniveau er forsvarligt i forhold til den tilgængelige kapital og øvrige buffere. Denne vurdering sker minimum en gang om året med udarbejdelse af en risikovurderingsrapport, der blandt andet sendes til Finanstilsynet. Rapporten er kulminationen på et forløb, hvor pensionskassens nuværende og forventede fremtidige soliditet er blevet undersøgt ved hjælp af stresstest, kapitalplaner, scenarieanalyser med mere. Et væsentligt element i risikovurderingen er også analysen af pensionskassens model til kvantificering af risici.

Bestyrelsens udførelse af risikovurderingen gør, at der kan udstedes forsvarlige retningslinjer til direktionen. Risikogrænserne fastsat i retningslinjerne gør, at den daglige administration af kassen holdes indenfor bestyrelsens risikotolerancegrænser.

Pensionskassen har en ALM Investeringskomité, hvor de primære opgaver i relation til pensionskassen blandt andet består af overvågning af risici, vurdering og sikring af en velfungerende risikostyringsproces og evaluering af pensionskassens kapital- og solvenssituation.

Pensionskassen har outsourcet en del af de operationelle opgaver til PenSam A/S ud fra de rammer, som bestyrelsen har fastsat.

Den praktiske udførelse af risikostyringen er forankret i en risikostyringsfunktion. Risikostyringsfunktionen sikrer en ensartet behandling af risici samt rapportering heraf og overvåger løbende de identificerede risici samt de handlinger, der er igangsat for at reducere risici. Samtidig registreres identificerede risici i et risikosystem, som tydeliggør sammenhængen mellem risici, hændelser og kontrolmiljø.

De væsentligste risici i Pensionskassen PenSam er finansielle risici, forsikringsmæssige risici samt operationelle risici.

Finansielle risici

Finansielle risici består primært af markeds- og modpartsrisici og er primært relateret til tab på pensionskassens investeringsaktiver. Markedsrisici omfatter renterisici, aktierisici, ejendomsrisici, valutarisici samt kreditspændrisici.

Styringen af de finansielle risici tager udgangspunkt i politik og retningslinjer for investering, der er formuleret ud fra investeringsstrategien.

Af Pensionskassen PenSam's politikker og retningslinjer fremgår blandt andet krav til sammensætning af investeringerne, varighed, benchmarkanalyser mv. Investeringerne sammensættes, så risikoen i investeringsporteføljen spredes, så der ikke er for stor afhængighed af en enkelt aktivklasse eller et enkelt aktiv.

Bestyrelsen har endvidere fastlagt risikorammer på investeringsområdet, som risikoforbruget skal holdes inden for. Der afrapporteres til bestyrelsen ved eventuelle overskridelser af rammerne.

Pensionskassen PenSam har en beholdning af renteaftækningsinstrumenter, der sikrer en passende rentefølsomhed på aktiverne i forhold til rentefølsomheden på hensættelserne.

Forsikringsmæssige risici

Forsikringsmæssige risici omfatter primært invaliditets- og levetidsrisiko.

En væsentlig risiko i Pensionskassen PenSam er relateret til usikkerheden i medlemmernes levetid. Pensionskassens medlemmer har livsvarige alderspensioner, som vil medføre gevinster eller tab, såfremt de faktiske levetider afviger fra de forventede.

Pensionskassen forholder sig som minimum årligt til udviklingen i medlemmernes levetid. Ved større stigninger i levetiderne end forudsat foretages der yderligere hensættelser til at dække forpligtelserne.

Operationelle risici

Operationelle risici er defineret som tab som følge af u hensigtsmæssige eller mangelfulde interne proce-

durer, menneskelige fejl og systemmæssige fejl eller som følge af eksterne begivenheder, herunder juridiske risici.

Operationelle risici opstår således som følge af fejl eller mangler i processer eller som følge af udefrakommende forhold, som medfører økonomiske tab eller tab af omdømme. Pensionskassen har, for at reducere risikoen for tab som følge af operationelle risici, sikret sig, at der er implementeret forretningsgange og udført relevante interne kontroller.

Følsomhedsoplysninger

Følsomhedsberegninger er anført i note 24 til årsrapporten. Følsomhedsberegningerne viser påvirkningen på egenkapitalen ved fald og stigninger i for eksempel rente eller aktiekurser.